

РЕКС БІЧ
**ЗАЛІЗНИЙ
ШЛЯХ**



**ВИДАННЯ КЛУБУ ПРИЯТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ
в 1952 році**



Величина книги 10 x 7 x 2
цалів, 500 ілюстрацій, 4 ве-
ликі кольорові таблиці, по-
над 700 сторін друку, ціла
оправлена в полотно з зо-
лотими витисками.

**ЦІНА КНИГИ В ПЕРЕД-
ПЛАТІ \$15.00.**

При замовленні платиться
\$5.00, а решта ратами до
виходу книги з друку.

**ГОТІВКОЮ НАПЕРЕД ПЛА-
ТИТЬСЯ ТІЛЬКИ \$13.00.**

Адреса Клубу:

UKRAINIAN BOOK CLUB, LTD.,

834½ MAIN STREET



Величина книги 10 x 7 x 2,4
цалів, 600 ілюстрацій, по-
над 900 сторін друку, ціла
оправлена в полотно з зо-
лотими витисками.

**ЦІНА КНИГИ В ПЕРЕД-
ПЛАТІ \$18.00.**

При замовленні платиться
\$6.00, а решта ратами до
виходу книги з друку.

**ГОТІВКОЮ НАПЕРЕД ПЛА-
ТИТЬСЯ ТІЛЬКИ \$15.00.**

WINNIPEG, CANADA



.

UKRAINIAN BOOK CLUB

BOOK 9.

REX BEACH

THE IRON TRAIL

NOVEL

translation from english

VOLUME II



19 WINNIPEG 52

КЛЮБ ПРИЯТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ

КНИЖКА 9.

РЕКС БІЧ

ЗАЛІЗНИЙ ШЛЯХ

ПОВІСТЬ

переклад з англійського

ЧАСТИНА II



19 ВІННІПЕГ 52

Обкладинка Мирона Левицького

Printed by
The New Pathway, 184 Alexander Ave., Winnipeg, Man., Canada

БІЙ ЗА ЗАЛІЗНИЙ ШЛЯХ

Баягуз Кертіс Гордон провід над гвардією передав своєму плазунові-повірникові — Денні, славнозвісному шулерові. Цей чолов'яга був недурний, тому Гордон сполягав на нього й на свою гвардію. Все ж таки йому було зручніше виїхати до Кіаяк, бо на випадок побіди міг скинути з себе відповідальність за противникові жертви, а в разі власної прогри — уникнути пониження безпосередньо на очах О'Нейла. Зате Денні добре з'явив собі, як О'Нейл зганьбив його в барі, і комбінував жорстоку пімсту за себе, пильнуючи також прислужитися Гордонові.

Тихо стояв Дан у хащах, слідкуючи за рухами ворога. Найбільш боявся можливості, що перші вистріли Гордонової гвардії кинуть урозтіч робітників О'Нейла, який заборонив уживати вогнепальної зброї. В таборі противника кипів рух. На насипі бухала парою льокомотива, але небезпечний якор на рейках лежав непорушно. Не зводячи очей з цього сатанського знарядю, часто й нервово позирав на годинника.

Фосфорична стрілка стала на десятій і водночас десь далеко розтявся в повітрі пронизливий свист льокомотиви, сколихнувши табор противника. Озва-

лася льокомотива “Залізниці ріки Лосося”, з грюкотом тягнувши вагони.

В надії, що наглий гомін заглушить його кроки, Дан кинувся вперед.

Потяг зупинився перед Гордоновим насипом — з вагонів повискакували сотні О’Нейлевих робітників з джаганями й лопатами.

Ще не вспів Аплетон скочити на ворожий насип, як сталева линва заворушилася й зрадливий якір грозив смертю кожному смільчакові, що поважився б заступити йому дорогу.

Інженер відважно плигнув між рейки й одним махом ножа перетяв грубі шнури, якими бльок поперечки був прив’язаний до сталевої линви. Саме тоді надбігли Гордонові посіпаки й кинулися на інженера.

Відрізаний знаряд смерти знерухомів. Помітивши це, Гордонові посіпаки під проводом Денні накинулися на Дана. В цей час насип аж почорнів від сотень О’Нейлевих робітників. Дан, виконавши своє завдання, міг був непомітно зійти з поля бою; однак — спрагнений пригод — він заціпив п’ястуки і вдарив на ворогів. Повалив одного, другого, а з третім — сильним негром — упав на землю. На нього посипалися удари рук і ніг, залізні підкови шарпали його одіж і тіло. Але він не випускав з рук негра — і так обидва качалися живим клубком по гострій жорстві та шпалах.

Надбігли О’Нейлеві люди й за мить очистили поле бою. Їх зброєю були дрюки й мотики. Том гатив направо й наліво дубовою палкою, а де ступив — там ставала руїна. Одним кивком могутньої руки

вирвав Аплетона з давких обіймів негра, що від удару непритомний повалився в рів.

— Може ти покалічений, сину? — пікловито спитав Дана.

— Де там! — гугняво озвався Дан крізь повен рот крові й піску. — Дай-но мені бучка!

Вирвавши від когось грубого біяка, розглянувся кругом себе й побіг до найбільшої юрби, що билася на самому перехресті насипів. Одні й другі трималися завзято — кляли й тупотіли ногами по піску та болоті, а світло льокомотиви обсіпало їх сліпучим блиском.

Дан знав, що за ворожими барикадами є склад вогнепальної зброї і — що було б дуже зле, якби Денні відкрив пальбу.

Дивно було, що досі не пролунав ні один постріл. А ще дивніше, — коли Гордонові посіпаки раптом пішли в розтіч, а О'Нейлеві робітники почали накидати насип.

Щойно в потязі Дан довідався, чому Денні не звелів стріляти. Це була проста причина. Він лежав непритомний в О'Нейлевому вагоні. “Приспав” його Грей. Сталося це так: коли почався бій, доктор стояв збоку й пильно стежив за ватажком Гордонових посіпак — Денні. І як тільки цей вхопив за криса, щоб почати стрілянину, доктор Грей тигром прискочив до нього і вдарив у потилицю так зручно, що він завалився додолу, мов сніп. Доктор узяв його на руки, заніс до потяга й там намагався привести до пам'яті.

О'Нейлеві робітники зруйнували Гордонові бльок-

гавзи й при світлі ліхтарів накидали насип, що швидко піднісся до висоти перехрестя, перетяв Гордонову лінію, а вдосвіта залишив її далеко позаду.

Вранці Дан Аплетон зайшов до Елізи й Наталії. Заболочений і втомлений, але вдоволений — він виглядав страшно: праве око загнало, губи розпухли, лице розтяте.

Коли Еліза вийшла по теплу воду, Наталія промовила ніжно:

— Ви справилися так, як я сподівалася!

Дан усміхнувся, але через рану ця посмішка перемінила його лице в маску потвори.

— Шкода, що ви не бачили цього бою!

— Так думаете? Якже ж ми тут витримали б, коли там кипіла така біятика! Ми крадькома пішли за вами й були дуже близько. Плакали й кричали, а Еліза кидала камінням. Тоді надійшов пан О'Нейл і змусив нас вернутися. Сам він скакав по колії на одній нозі, мов коник-стрибунець.

— Я заробив тисячу долярів, — сказав Дан. — Угадайте, що за них куплю.

— Що?

— Заручиновий перстень! — сказав і затаїв дух.

— Дуже гарно, — холодно відповіла Наталія. —

Поздоровляю!

— Вгадайте, для кого!

— Не знаю.

— Для... вас, Наталіс...

— Що? О, ні... — її голос заломився. — Ви помиляєтесь. Щоправда, я вас люблю, але це не... не...

Увійшла Еліза — й збентежена Наталія втікла.

Коли сестра промивала рани, Дан важко зітхав.

— Бійся Бога! Чи тебе справді так болить? — співчуваюче здивувалася Еліза.

— Страшно! Тількищо пробили мені серце. За-мов, сестричко, похорон і поклади мені на грудях т'яндю.

— Не базікай! Покладу на око компрес, — ска-зала Еліза, не зрозумівши Данових натяків.

Минуло два тижні. О'Нейлева нога вигоїлася, а колія пішла далеко вперед від перехрестя. Про нову суперечку з Гордоном не було обави. Тому рі-шили виїхати до Кіак.

Пишучи газетні статті, Еліза шукала нагоди до-повнювати свої враження. Зі справою залізниці вже ознайомилася; прийшла черга на вуглевий басейн. Сподівалася, що Кіак дасть їй матеріял для сенза-ційних пресових репортажів. Одночасно її огортав страх. Ану ж О'Нейлева діяльність у вуглевому ба-сейні виявиться не такою чесною, як при залізниці? Тоді мусітиме натаврувати його. Вуглевий обшир Кіак був безсумнівною власністю всього суспіль-ства, тому ніхто не був управнений присвоювати його. Чи спроможеться вона на це, щоб обмежитися до напастей тільки на Трест, потураючи О'Нейлеві? Чи сумління дозволить? Надумувалася. Певна річ — О'Нейлеві шкодити не могла. Серце забороняло. Через її неприхильні статті він міг би стратити все. Проте іноді її чесність та обов'язковість приборку-вали жіночі почування. Тоді твердо постановляла собі писати всю правду, — без огляду на погані на-

слідки для Мурей. В разі потреби вона прилюдно буде оскаржувати його, але кохати не перестане.

Про вуглеві поля вони розмовляли по дорозі до Кіяк.

— Не можна похвалювати утруднювання підприємливим людям доступу до природніх багатств краю, бо це гатує розвиток Аляски, — говорив О'Нейл. — Крім того, руйнується матеріально тих людей, які ризкують.

— Тобто, за свої клопоти обвинувачуєте уряд?

— Так! Американський уряд щодо цього гірший, ніж англійський, бо він брутально ламає всі договори з колоніями. Адже офіційно кожний має право користуватися скарбами землі; їх вільно пошукувати для себе й для спілки. На це надіялися перші піонери, що відкрили на Алясці вуглеві зложжя. Вони нічим не нарушили букви закону. Передусім — точно платили всі податки. Коли ж деякі одиниці знехтували закони, — уряд перекреслив права загалу. Через таких, що не платили податків, він відібрав вуглеві поля також і від тих, що виплачували сумлінно; відібрав, але не звернув власникам їх коштів. Цим скривдив усіх, але найболячіше таких, як Наталія та її мати.

— Інакше кажучи, почуваетесь покривдженими тому, що уряд вам, Гейдлеманам та ще кільком не дозволив загарбати суспільного майна?

— Так пишуть газети, — з притиском сказав О'Нейл. — Але це не правда. На Алясці є понад двадцять мільйонів акрів вуглевого обширу, а в спорі з урядом йдеться про тридцять тисяч акрів.

Закон дозволяв купити частину тих піль — і я купив. Усі встановлені урядом обов'язки виконував послідовно. А тепер заборонили мені реєструвати ці терени, зрівнявши мене з тими, які — через легковаження права — заслужили собі на це. Де ж тут справедливість? Для розвитку Аляски потрібно двох речей: залізниць та палива. Не зважаючи на перешкоди Вашингтону, залізниці стараємося будувати, але паливо відгородили від нас залізною заклоною. Я мушу довозити аж з Канади по ціні в'ятеро дорожчій. Панно Елізо, як назвали б ви таку політику уряду?

— Не знаю. Мабуть, чимало мантиїв обдурило уряд і тому вже важко відрізнити чесних від злодюг.

— Панно Елізо, навіть кримінальний закон тримається правила, що на сто оскаржених краще звільнити дев'яност дев'ятох злочинців, ніж засудити одного невинного. Але, здається, я вже знаю справжню причину цих підозрілих розпоряджень панів міністрів.

— Наприклад?

— Змова дирекцій копалень вугілля та підприємств плавби.

— Ну, це байка!

— Так? Мені здається, що це річ можлива й реальна. Адже тому, що нам забороняють добувати вугілля на Алясці, мусимо довозити його аж з Канади, цебто кожну тонну купляти в них.

— Доказ досить сильний, але він не переконує, щоб усе вугілля Аляски віддати одному підприємцеві.

— Панно Елізо, я не силкуюся вас переконувати, бо ви упереджені. Дещо вже бачите самі. Згодом завважите більше. Кожна добра ідея може мати погані наслідки, коли її зле здійснювати. А в тому випадку ідея Вашингтону позв'язувала нам руки й цим заблюкувала весь цей чудовий край, а таких вірних, як я, американців має за ворогів зоряного прапора.

— Тому везете мене до Кіак, щоб я все це побачила на власні очі?

— Ні. Хочу подивитися на греблю Гейдлеманів. Від неї тепер залежить уся доля моєї залізниці.

— Аж так?

О'Нейл споважнів.

— Чекаю на буревії. Моє вугілля в руках вашінгтонської бюрократії, а залізницю тримає в своїй правіці всесильний Кабібонок — індійський бог вітрів і гураганів. Йому довіряю більше, як вашінгтонському урядові.

— А якщо не буде бурі, ви — зруйновані?

О'Нейл виrozumіло всміхнувся.

— Поки живу, не матиму себе за зруйнованого. Бо гріш — це ще не все, а кожную невдачу ціную, — як школу життя. Однаково ж... не маю охоти програти. Зрештою, вже осінь, а гураган — мій союзник. Він не забариться. Прилетить у пору зрівняння дня з ніччю і вирішить туди чи сюди.

— Бурі тут бувають страшні.

— Так. Тому ми ідемо, щоб достойно привітати цього грізного гостя.

Містечко Кіак лежить у гирла однієї із східних

приток ріки Лосося. Воно дуже подібне до Омар і до Гоп. Тільки морське побережжя в Кіак — пласке, а пара скалистих острівців — це весь захист затоки.

Трест Міді (Гейдлемани) взяв ці острівці за основу будови греблі, що в бурю мала правити за хвилелом. Один острівець сполучувався з побережжям дерев'яним мостом на палях, через який на легких вагонетках возили каміння на греблю, що її будували із скельних брил, необтесаних стовбурів велитенських дерев, все це сквоючи міцною сталлю. Під охороною тієї запори на березі ставили будинки першої станції “Залізниці Північної Аляски”, бо так Гейдлемани називали свою залізницю. Оподаль видніли будинки Мек Дермотта — старого підприємства, яке закупив та оживив Кертис Гордон, щоб звідси розпочати й свою колію. Вже смеркало, як О'Нейл з супутницями приїхав до містечка, але там на двох пунктах ще кипіла праця. Коли управа “залізниці Північної Аляски” довідалася про приїзд гостей з Омар, інженер Тревор негайно зацікавився ними. В його поведінці не було й сліду тієї ворожості, що в Гордона. Суперника привітали сердечно, бо Трест Міді не знижувався до дрібничкових причіпок і шантажів у ривалізації.

По обіді О'Нейл з Наталією вийшов оглядати Кіак, а Еліза завела розмову з Тревором. Знала, що він представник найбільш підприємливої і тому найбільш зненавидженої фірми, отже розпитувала про все з великою обережністю, але й не без вдоволення.

— Попереджую, що я підтримую ваших противників, — заявила на вступі.

— Як і всі редактори, засміявся Тревор. — Це тому, що ніхто з вас не розуміє нашої мети.

— Мета кожного тресту завжди підозріла.

Тревор заперечив головою і продовжував:

— Гейдлемани — це тільки промисловці. Хотять заробити так, як і О'Нейл та інші. Довідалися, що там — за горами є зложжя міді, і частину їх купили. Їм була відома недоступність країни, але обчислили, що провівши шлях від моря, відчинять дорогу не тільки до своєї міді, але й до решти верств цього металю, і взагалі до нутра країни. Стали прокладати шлях з Кортес. Тоді хтось запідозрив, що Гейдлемани мають апетит на всю мідь та комунікацію Аляски. Гейдлеманам треба було вугілля, але й тут хтось помітив небезпеку монополії. Преса загорлала, й уряд відібрав право реєстрації всьому басейнові. А тепер, панно Аплетон, на Алясці не маємо ні п'яді опалового терену. Вугілля спроваджуємо з Колюмбії та із Сполучених Штатів — так само, як О'Нейл та Гордон.

— Це ніби правда, — сказала Еліза. — Але, якби уряд дозволив реєстрацію, ви закупили б усе вугілля, а місцеве населення примерзало б з холоду. Такі сирівці, як вугілля, нафта, дерево й інші, належать до всього народу. Минулись ті часи, коли такі необхідні предмети широкого вжитку були монополією одиниць.

— О, ні! Як довго існуватимуть власники шахт, так довго буде спромога діставати вугілля звідусіль. Але уряд поступив з нами несправедливо й навіть неправно. Якщо б ви купили дім, а власник роз-

думав і заявив, що вже не продає, то чи мали б пропасти гроші, що ви за нього заплатили? Ніколи! А уряд узяв від нас плату, терени відібрав, а грошей не повернув! Якби ми так поступили — сиділи б за ґратами.

— Якусь несправедливість тут відчуваю, одначе не перестану протестувати проти збагачування одиниць коштом загалу.

— Маєте на думці залізницю й копальні на Алясці?

— Так.

— Панно Елізо, населення Аляски не дочекалося б ніколи державної залізниці. Очевидно. Уряд ніяк не спроможеться на це, що підприємчиві громадяни. Він не оживить цієї країни. Аляска пустіє з дня на день, містечка замирають, а мешканці втікають. Добро Аляски вимагає передусім залізниць, що довели б людей до скарбів країни. О'Нейлеві прийшла щаслива думка — прокласти шлях уздовж ріки Лосося. На жаль, не впильнувався однієї похибки й тому програє.

— Ніколи! — заперечила Еліза. — Ще невідомо, що буде з вашою греблею.

— Нічого надзвичайного! — всміхнувся Тревор.
— Коштувала нас чимало, і мусить витримати.

— Побачимо в бурю.

— Побачимо, панно Елізо. Надходить її пора. Безумовно, трохи нервуюся, але зайво. Я сам цю греблю будував і знаю, що видержить.

— Ви ще не скінчили нудної розмови? — весело спитала Наталія, входячи з О'Нейлем до канцелярії.

— Пан Тревор мало що не переконав мене, що гадючка — створіння дуже шляхетне, а свою погану славу завдячує тільки сплетням, — живо перебила їй легко всміхнена Еліза.

— Ні, ні! — гаряче заперечив Тревор. — Моїх доказів замало. Тут, в Кіак, знайшлися б кращі й поважніші аргументи. Ось хоч би, наприклад, — старий Мек Кен. П'ять літ тому він мав сто тисяч доларів і вложив їх у копальню вугілля. Точно платив усі податки, врухомив копальню, а його вугілля було високоякісне. Але по кількох тижнях праці йому заборонили дальшу експлуатацію і звеліли чекати на патент. Чекає вже два роки, а тим часом — бідний і зломаний — продає на вулиці сірники.

— Якраз перед хвилиною я позичив йому долара, — озвався О'Нейл. — Тревор! — скрикнув нагло. — Буря!

У голосі О'Нейла було щось таке незвичайне, що Тревор скочив, мов опарений, і вп'ялив очі у вікно. Південне крайнебо забарвилось наолов'яно. Над морем насумрилися важкі хмари, що перевалювалися дедалі нижче — студенні, грізні, великі.

— А, нехай погуляє! — сказав Тревор. — Немає страху.

— Ви вже знайомі з бурєю в Кіак? — спитав О'Нейл.

— Майже ні, — нерадо признався збентежений інженер. — Кажуть, що буревії тут дійсно страшні.

— Чому? — поцікавилася Еліза.

— Великі простори Аляски вкриті льодом, а

зимні подихи льодовиків зустрічаються тут з теплом японської струї, — пояснив інженер.

О'Нейл доповнив:

— Крім того, велика різниця в тисненні повітря. Над теплою серединою Аляски тиснення надмірно високе, а над льодовитим побережжям — дуже низьке. Тому кожна долинка стає гніздом вітрів. Але гурагани родяться не тут. Вони приходять звідтіля, — повів рукою на простір поза острівцями, сполученими білим пасмом греблі. — Сьогоднішня буря може й не буде така страшна, але колось океан і повітря збунтуються одночасно й рознесуть вашу працю. І тоді побачите, що я не говорив на вітер.

— Я чув це від вас ще вчорак. Але стихії я протиставив усю свою спроможність.

О'Нейл відповів майже вчисто:

— Тревор! Такі люди, як ви і я, часто перецінюють свої сили. Викликаємо на бій природу, забуваючи, що ми для неї — тільки дрібнесенькі атоми.

Усі четверо напружили слух. Вихор завивав щораз дикіше, а плюскіт хвиль бився об береги дедалі нагальніше.

Раптом хлинув зливний дощ. Важкі краплі зазвонили об дах, а патьоки води спливали по шибках вікон. Буря то притихала, то дужчала. Гості Тревора спізнавали розкіш безпечного захисту.

Дівчатам призначили на спальню окрему кімнату. А перед сном Наталія сказала:

— Елізо, Тревор поступив шляхетно, прийнявши О'Нейла так гостинно. Ніхто не догадався б, що це

два суперники, і то такі, що успіх одного буде загином другого. Гордон поступив би...

І замовкла, бо оглянувшись, побачила Елізу навколішках. Вона молилася. Наталія перепросила.

— Молюся, щоб прийшла велика буря, — коротко пояснила Еліза.

Наталія зіскочила з ліжка і вклякнула поруч Елізи. Молилися обидві. Кругом затишного дому ляцав вихор, а в його пересвистах глухо гули хвилі. Північний гураган летів на крилах з безмежних просторів океану.

XVI

НАСЛІДКИ БУРІ

Уранці за сніданком дівчата не застали ні О'Нейла, ні гостинного господаря. Догадувалися, що обидва встали дуже зарання і, не вважаючи на шал буревія, подалися на побережжя.

Годі було уявити собі грізніший ранок. Гураган трусив цілим домом, а рясні краплі дощу кулями сікли об стіни. Пасмо гір, що звичайно майоріло на обрії, зникло за густим мряковинням, море перекинулося в хаос розклекотаної шуми, а дикий вітер шарпав коси збурених хвиль. Містечко Кіак потопало в демонському круговороті вод і мряки. Булицями пливли мутні потоки, в повітрі літали кавалки рур з коминів і лахміття шатер, а дерев'яні будинки

тремтіли, наче б зривалися до льоту. Десь зійшло сонце, але на землю впав сумерк, а гураган дужчав з миті на мить.

Минула година — друга. О'Нейла й Тревора не було. Еліза знерухомила у вікні — неспокійно задивлена в запінену поверхню моря. Наталія з книжкою в руках сиділа у вигідному фотелі Тревора. Коли Еліза стала вдягатися, щоб піти на вивідки, Наталія здивувалася.

— Змокнеш, як хлющ! Не бійся, панові О'Нейлеві нічого не станеться.

Еліза знизала плечима.

— Не мала б журби! Я хочу приглянутися бурі.

— Пішла б і я, але боюся промочити ноги.

— Ну, то читай даліше свій роман. Коли прийде Тревор, обов'язково розваж його розмовою. Адже він дбре знає, що ми прагнули бурі, отже хоч ти будь з ним увічлива. Бо я не вмію вдавати.

Швидко вдягнулася в дощовик, назула гумові чоботи, насадила шкуряну шапку й вибігла з хати. Не легко їй було йти навіть під ослоною домів, але цойно на побережжі відчула справжню силу гурагану. Ледь-ледь могла ступати крок за кроком. Дощ заливав очі — осліплював, а вітер забивав дух.

Нарешті, минувши станційні забудови, здалека наглянула О'Нейла. Самітно стояв задуманий над самим морем. Уже помітив її, подавав якісь знаки, щось кричав, та голос його глушили вихри й рев оскаженілого океану.

Підбіг їй назустріч задиханий і неспокійний.

— Пробі! Що ви тут робите! Панно Елізо! — кричав до неї майже в самі вуха.

— Я не могла довше чекати! — прокричала. — Ви вийшли ще вдосвіта. Певно зовсім промокли!

— Так, я не спав цієї ночі. Обидва з Тревором слухали бурі. Відний Тревор... Починає зневірюватися в греблю.

— Чому? Адже ж перенесла бурю!

— Ще ні! Буря саме починається. Ходімо, панно Елізо! Будемо разом слухати шуму дикого океану.

Стиснув її за руку й обоє побігли на берег. Там зупинилися. Тримаючи її цілим раменом за плече, другою рукою показував їй молочнобілу смугу; це був слід Трестової греблі з острівця до берега.

Гребля-хвилелом нагадувала підводну скелю, через яку перевалювалося бурхливе й люте море. Хвилі зростали нагло, стрясали шумливими патлами і вмить западалися в безодню. Маси вод гналися й товпилися вздовж камінної греблі й розбивалися об її пласку поверхню з таким гулом, як громи на небі. Над усім апокаліптичним красвидом фایتала заслони непроглядної мряки — раз ховала його, то знов відкривала ще страшніше видовище.

Еліза раз-у-раз зверталася до О'Нейла з запитами, але дарма. Задивлений у довгу молочну смугу греблі, слабість якої могла його врятувати від руїни, — не бачив і не чув нічого. Вітер шарпав його за плащ, реготав у вуха, але він не зводив з греблі очей, хоч дивився так на неї від самого світання.

Дівчину лякала сама думка про вислід праці

тієї стихії, що шаліла в довкіллі, і про це, що цей вислід може принести О'Нейлеві. Його справи майже несвідомо й мимохіть мала за свої. Тому боляче переживала його хвилювання. Ноги дрижали від холоду, але серце билось живо й радісно. Сильне рамено О'Нейла обіймало її плечі, а його тіло торкалося до її тіла.

Раптом промовив голосно:

— Починається! Бачите?

У задумі не помітила була зростання вихру. А тепер побачила вже наслідки: з побережжя разом з солоними бризками піни летіли грудки піску й камінці. Її м'язи обімліли від довгого напруження, тому їй полегшало, коли помітила, що О'Нейл оглядається за захистом. Показала близький склад поліні і бальків, але він заперечив головою.

— Вітер рознесе.

Повів її під пагорб. Тут було затишніше. Дихати стало легше.

— Бідне дитя! — сказав ніжно. — Ви змерзли, ні?

— Так, я трохи промерзла, але... будьте добрі, не відсилайте мене додому.

Побачив просьбу на її обличчі і в синіх очах, усміхнувся й погладив її руку.

— Будемо тут доти, доки вам схочеться.

— Це видовище справді величавіше за льодовики. Там я не відчувала такої загрози.

— Це прада. Якщо б ми вийшли з цього затишного місця, могли б опинитися в небезпеці. Дивіться!

Глянула й ажнула. На берег упала величезна

риба, вирвана вихром з води. Вітер підхопив, ганчіркою поніс її вгору й кинув на купу дерева. Там вона застигла. Бальки заворушилися, мов живі, а згодом, як сірники з пачки, розсипався цілий склад.

— Я бачив на Далекому Заході, — такий буревій зривав доми, поприкріплювані до землі ланцями! — кричав їй на вухо. — Тільки подумати, що хтось міг вибрати собі таке місце на пристань!

— Цієї ночі я молилася за вас, — несміливо призналася Еліза. — Молилася, щоб нагрянув такий вітер.

О'Нейл глянув на неї коротким, дивним поглядом і знов задивився на далеку греблю. В цю мить усвідомив собі, що Еліза гарна й добра. Йому це видавалося чимсь незвичайним, що вона так щиро може брати до серця його справи. Бо по суті він був тільки самотар і відлюдок. А тепер в його серці зажеврило тепле почуття; в душі благословив ту дівчину, що в таку рішальну хвилину його життя була при ньому.

Надійшов блідий полудень, а вони стояли під пагорбом, задивлені на запінені гриви хвиль.

Вечоріло. Буря шаліла далше й далше гнались скажені фурії.

О'Нейл зірвався нагло, з голосним криком:

— Валиться! Валиться!

Еліза напружила очі, але, крім мряки, не бачила нічого. Врешті помітила на воді якісь куски дерева, тріски й бальки. Їх ставало дедалі більше. Появилися величезні пні, обтесані тільки згрубша,

а на них сторчали повикручувані залізні гаки й довгі штаби. Припливали до берега в супроводі такого реву й гулу, що інколи не чути було оскаженілої бурі.

Коли мряка розступилася і показався широкий океан, біломолочної смуги на морі вже не було. Греблю рознесла ошаліла стихія.

— Бідний Тревор! — зітхнув О'Нейл. — Бідний! Зробив усе, що міг, якнайкраще, але не знав... — Глянув на Елізу: з її очей котилися сльози. — Що з вами, панно Елізо? Ні, ми рішуче задовго дивимося на це пекло!

— Я так тішуся!

— Зараз ідемо додому! Негайно виїжджаю.

— Виїжджаєте? Куди?

— До Нью Йорку! Я побідив! Побідив наперекір усім злим силам. Тепер я володар. Здобув ключа до брам зачарованого царства! — безладно скрикував О'Нейл. — Дійсність обдарувала мене краще, ніж я мріяв. Називали мене божевільним. Аж буря й гураган доказали їм, що я не помилявся!

Раптом замовк, наче б засоромився Елізи; взявши її за руку, побіг до дому Тревора.

Містечко було — мов збомбардоване війною. З багатьох домів позривало дахи, комини порозвалювало, шибби у вікнах повибивало. Коли буря троху вщухла, люди наборзі поправляли, що лиш могли.

Наталію застали втомлену і поденеровану довгим очікуванням. За годину надійшов інженер Тревор — перемоклий, зломаний, сумний.

— Словнилося, — промовив тихо. — На моїх очах море пожерло мільйон долярів.

Пробували потішати його, але він був занадто пригноблений руїною своєї цілорічної чорної роботи.

— Великий Боже! Де ж би коли я думав, що та гребля так легко розлетиться. А скільки шкоди в місті... Ви остерігали мене, пане О'Нейл, але я шалений виступив проти двох стихій.

— Ну, трудно, Треворе, — не попадайте в одчай! — співчуваюче промовив О'Нейл.

— Їдете до Нью Йорку, правда? Розкажіть, будь ласка, панові Гейдлеманові про все, що ви тут бачили. Живе слово дасть йому краще уявлення, ніж мій лист.

По двох днях О'Нейл виїхав з Кіаяк, а дівчата лишилися, бо Еліза хотіла доповнити свої спостереження.

Кертис Гордон відчув наслідки бурі найдошкульніше. Дійсно це була для нього доба самих невдач. І взагалі, коли почав з О'Нейлем боротьбу, все йшло йому наперекір. Насамперед занехав свої вуглеві зложжя в Кіаяк і взявся до копальні міді. Потім вирішив, що, коли стане до перегонів у будові залізниць, то це може надолужити йому інші втрати.

Між пасвиками “Спілки Гоп” почався неспокійний рух. Відчули, що Гордонові з копальнями не везе, й стали зачиняти свої каси. Приплив грошей почав так зменшуватися, що наляканий Гордон, щоб розвіяти враження упадку, задумав будувати залізницю. Але буря знищила його пляни, бо й він

започаткував колію з Кіаяк, хотівши використати греблю Тресту. Надія на нових пасвиків пропала.

Але найболючіше поразила його свідомість, що О'Нейл, якого колись легковажив, міг виграти на ударі, що зруйнував "Спілку Гоп". Трестові Міді може й пробачив би, але О'Нейлеві — ніколи. Виправдував себе, що причиною його нещастя стали інженери Тресту, які, зрештою, нашкодили й собі. Це вони, думав, довели його до безнадійности. Положення було безвихідне. Він бачив наближення упадку.

Був такий запаморочений, що на другий день після бурі зовсім не знав, що почати. А понад усім панувала одна невідклична постанова: помститися на О'Нейлеві! Так придумав плян, що мав уможливити йому згнобити одночасно всіх трьох ворогів. Знав, що цей плян не дасть йому нових зисків і не надолужить страт. Він мав задовольнити його мстиву вдачу.

Хитро посміхаючись, писав до Наталії листа з просьбою про зустріч.

XVII

"ІРЛЯНДСЬКИЙ КНЯЗЬ" СТАЄ СМЕРТНОЮ ЛЮДИНОЮ

Гордон здибався з Наталією в Кіаяк. Кров йому в жилах заграла, коли побачив гарну, дородну й сонцем опалену дівчину.

— Думаю, що ви мали важну причину для цього побачення, — іронічно промовила Наталія. — Сумніваюся, чи ви кермувалися чимсь іншим, крім інтересу.

— Раниш моє серце, — вдавав зворушеного. — Я любив тебе завжди, мов рідну доньку.

— Не вірю вам.

— Бачу. І це болить мене. А проте я думаю про тебе й про твою матір, бо не можу пережити розлуки з вами. Смію надіятися, що почування твоєї мами до мене не змінилися; хочу прихилити твою ласку.

— Запізно.

— Дитино, ти не знаєш спонук мого поступку в Омар. Тішуся, що сьогодні ці причини вже не існують.

— Що маєте на думці?

— Хочу звінчатися з твоєю матір'ю.

— Коли?

— Хоч би й зараз. Піди, з ласки своєї, до мами і в моєму імені проси її згоди.

— Просьба зайва. Знаєте, що вона згодиться, бо жде на це.

— А для тебе ця подія не має значення?

Обдавши його гордим поглядом, відповіла:

— Для мене? Більше, як для вас. Тягар сорому давив мене... Жаліла, що я не мужчина! Тоді б відімстила зневагу. О, так! Не обманюйте себе. Моя ненависть до вас триватиме вічно. На щастя, бачитися будемо дуже рідко.

— Нерозумна дитино! Мусиш змінити свої по-

гляди на мене. Я не заспокоюся, поки не прихилю твого довір'я.

Пройняла його бистрим поглядом. Хотіла ще щось сказати, але завагалася.

Він помітив це.

— Ну, ну, говори сміло й щиро все, що думаєш.

— Добре! Скажу! Хотіла б я знати, в якій мірі вплинула на вашу готовість одружитися остання буря й боротьба за залізницю... Мені відоме ваше відношення до О'Нейла і знаю також, що він має намір здушити вас.

По обличчі Гордона майнула блискавка.

— Так, так, — продовжувала Наталія. — Тепер хочете заслонитися мною і моєю матір'ю, мов щитом, перед ударами О'Нейла.

— Ти смішна, а всі твої підозріння — образливі. Але будь спокійна. О'Нейла не боюся, бо він утратив увесь кредит, і його положення безнадійне.

— А ваше? — підхопила Наталія. — Не краще! Як довго думаєте ще зводити своїх павиків? — спитала зачіпно.

Хвиля крові вдарила Гордонові в голову; почервонів, але старався закрити гнів удаваною погордою.

— Так? Ви вже навчилися вибирати між любов'ю й багатством? Ну, в такому разі...

— Знаєте, що моя мати згодилася б на той шлюб навіть тоді, якщо б ви не мали й гроша.

— Знаю. Гльорія не продає своєї любови. Отже всі троє вернемося до Гоп. Я знов візьмуся до праці й при любій істоті надолужу всі страти.

— Хочете, щоб і я вернулася?

— Розуміється. Не можеш тут лишатися на ласці О'Нейла, знаючи його заміри. Пам'ятай, що я тепер твій батько.

— Добре, — сказала сухо. — Поїду. А покищо вертаюся з панною Аплетон до Омар. Чи пристанете до нашого товариства?

— Дуже радо, моя дитино — скрикнув Гордон, силкуючись усміхнутися по-батьківськи.

Наталія була сувора й холодна.

О'Нейл приїхав до Нью Йорку скорим потягом з Чікаго. Із станції поїхав до свого готелю, а за годину гнав уже автом уздовж Бродвею. Почувався краще, ніж колись. Він — побідник! Згадував ті часи, коли мусів жєбрати позичок без більшої надії на успіх своїх задумів. А тепер сам дивувався, як міг зважитися на велике підприємття без грошей. Отже тим більше радів наглою зміною на краще. Почувався паном положення й сміло розглядався навкруги втомленими, але веселими очима.

— Ваша точність подивугідна, — сказав Герман Гейдлеман, — прохаючи О'Нейла сідати. — Пароплави, залізниці й час служать вам вірно.

— Не завжди, — всміхнувся О'Нейл. — Особливо залізниці наробляють багато клопоту.

— Розумію. Розкажіть ласкаво, що там діялося в Кіяк. Знаю з депеши Тревора, що ви там були під час бурі, яка нас зруйнувала.

Але обличчя шефа Тресту Міді не виявляло журби з приводу цієї руїни.

В його очах було більше зацікавлення фізичним ходом бурі, яку подрібно описав йому О'Нейл.

— Це наша помилка, — признався Гейдлеман. Навіть наші копальні були непорозумінням.

— Копальні добрі, але Кіак задалеко від Нью Йорку. А ви сполюгали на погляди інших.

— Ми мусіли довіряти opinii фахівців.

— Можливо. Але, не вважаючи на невдачі, Аляска мусить мати залізницю.

— Мусить? — Брови Гейдлемана злегка піднялися вгору. — Досі там обходилися без них. А ось за це тільки, що ми там хотіли збудувати залізницю, наші приятелі назвали нас божевільними, а вороги — злодіями.

— Хіба не думаєте відступати?

— Амбіція не дозволяє. А втім, ця країна так потребує перевозових засобів.

— І ще як! — підхопив О'Нейл.

— Але будівництво залізниць — важка річ. Капітал застрягає і протягом довгих літ не дає відсотків. А проте ми були згодні чекати на прибутки доти, поки на Алясці розвинувся б промисл, дарма що ці зиски могли припасти щойно нашим дітям; але суспільство Америки цього не доцінило. Яку справу маєте до мене, пане О'Нейл? Думаю, знов хочете доказувати, що ваш Омар, це єдина оселя, конечна для нашого щастя.

— О, так! — Усміхнувся О'Нейл. — Усі терени в Омар — мої. Наша колія піде проміж льодовики ще перед першим снігопадом.

— Тревор пише, що міст на ріці Лосося можливий, але не легко його збудувати.

— Коштуватиме два мільйони доларів.

— Не вірю, що витримає напір льодів.

— Витримає.

— Які умови ставите нам?

— Продаю вам “Залізницю ріки Лосося” за п’ять мільйонів доларів, з умовою, що докінчу її за два роки за десять відсотків провізії.

— Коштуватиме вас три мільйони, правда? Хочете непоганого зарібку.

— Мільйон для своїх пасвиків, а мільйон для себе.

— А що коштуватиме будова решти шляху?

— З десять мільйонів. Це дасть мені другий мільйон баришу. Людей і все необхідне знаряддя маю на місці. Зацаджу вам часу й грошей.

Гейдлеман бубнив пальцями по столі й думав.

— З вас добрий підприємець, — сказав урешті.

— Інші коштували вас дорожче.

— То правда. Але в тому випадку за цілу залізницю ми мусіли б заплатити зо двадцять мільйонів.

— Будуючи з Кортес, затратите тридцять, а робота триватиме два роки довше.

Гейдлеман знов подумав і сказав:

— Після бурі ми тут радилися над цією справою і рішили... покищо не будувати нічого.

— Не розумію вас! — здивувався О’Нейл.

— Ну, так... — не витримав Гейдлеман. — Наші інженери підвели нас у Кортес, потім довели до страт у Кіак... Думаєте, можемо дальше так ризикувати? Вже не знаємо, кому довіряти.

— Ваші люди не знали терену в Кіак. І тепер ще

не знають тієї можливості будови мосту, що відома мені. В Кіях ви мусіли б ставити другу греблю, або перенестися до Кортес, або...

— Ми рішили вичекати до того часу, поки ви самі збудуєте цього моста, бо деякі з наших інженерів сказали, що це річ неможлива.

— Коли сам поставлю моста, буде важче полагодити справу.

— Що ж порадимо? — сухо відповів Гейдлеман.

— Не можемо ризувати.

Удар в лице не поразив би так О'Нейла, як ця відповідь шефа Тресту Міді. Відчув, що ґрунт під ним западається. Де ж він міг тепер мріяти про позичку ще дальших двох мільйонів, потрібних на будову мосту, який міг би стати підставою умови з Гейдлеманами? Але за хвилину опам'ятався. Усвідомив собі, що не сміє опускати рук. Навіть найменша перерва в роботі довела б його до втрати всього того, що досі здобув. Проте не сумнівався, що Трест не змінить рішення.

— Чи погоджується зробити купчу, зумовлену збудуванням мосту? — спитав утомлено.

— Не дуже, — всміхнувся Гейдлеман. — Пам'ятайте, що ви наш суперник. Заключення такої умови викликало б нову бурю у Вашингтоні, а це могло б пошкодити нашій вуглевій справі. Ні, пане О'Нейл. Нічим не можемо вам допомогти, але й не будемо шкодити. З вас суперник чесний і лицарський. Тож і ми такі будемо по відношенні до вас. А про купівлю вашої залізниці поговоримо тоді, коли вам удасться збудувати моста. Дуже прикро...

— Мені тим більше...

— Ви без грошей, правда?

— Так! — признався О'Нейл. — Без капіталу й без кредитів.

— Жалію, що не могу допомогти, — щиро сказав Гейдлеман.

О'Нейл знав, що всяка дальша намова — даремна. Вийшов знеохочений і виснажений. Цей удар підважив навіть його енергію. Ішов, як людина, що пережила все й зужиткувалася на ніщо. Почувався, як той гонець, що вже втрачає сили, але знає, що до мети ще далеко.

Зокрема турбувало його ще одно. Гейдлеман признався, що великий вплив на пасвиків має преса, а вона — ворог підприємців на Алясці. О'Нейл і сам не раз у цьому переконувався. Популярні щоденники — як “Огляд” та інші — робили своє, а кореспонденти готові були обкидати болотом, кого лиш треба.

Думаючи про кореспондетів, згадав Елізу. Тужив за нею. Йому було б легше, коли б міг обговорити з нею всю ту справу й свою невдачу.

Важко зітхнув, закурив і поїхав до готелю. Коли сів за свій столик, піднос сказав сердечно:

— Радію, що ви знов вернулися, пане! Давно вже вас не бачив у Нью Йорку.

Кинувши йому з усмішкою срібного доляра, О'Нейл сказав.

— Добре інколи вернутися трохи до Нью Йорку, мій Джов! І цим разом, мабуть, не так скоро виїду.

XVIII

СІРА ЛЮДИНА СТАЄ ЗНОВ “ТРЛЯНДСЬКИМ КНЯЗЕМ”

О'Нейл завжди спав здорово. Навіть серед найтяжчих життєвих турбот і клопотів. Другого дня встав зарання. Був свіжий і готов починати дальшу борню з перепонами. Але й цей день приніс йому самі розчарування. Мав чимало знайомих, а його прізвище вимовляли з пошаною навіть ті, що не знали його особисто. Одначе на нього впала тінь могутнього Тресту Міді, й О'Нейл бачив, що мовчазний вплив тієї організації параліжує його навіть найбезсумнівніші докази. Виявилось це найвиразніше у відповіді, яку дав йому один банкір.

— Ми помогли б вам, — признався фінанс'єр, — якщо б тут не входили в гру Гейдлемани. Але починати з ними війну — значить допускатися самогубства.

— Це не війна, — заперечив О'Нейл. — Йдеться про це, щоб збудувати моста. А тоді вони самі відкуплять мою залізницю.

Почувши це, банкір захотів довідатися, чому Гейдлемани припинили роботи, коли будова такого мосту була дійсно можлива. Тоді О'Нейл мусів розказати йому про всі факти, що їх сам знав, без надії розвіяти підозріння слухача.

Ніхто не поважився б навіть на тінь суперничання з тим величезним збірником капіталів, бо сітка фінансових ідеалів плуталася так химерно, що кожний боявся зробити якийсь необережний крок. І всюди О'Нейл попадав на такий самий страх. У решті йому стало здаватися, що бій програв. Програв остаточно й безповоротно.

Дні минали за днями і ні один не приносив бажаного успіху. Вечорами сидів О'Нейл у своєму кутику кав'ярні "Голенд Гауз" і безуспішно ломив собі голову, щоб знайти якусь точку виходу. Подавньому окружала його юрба знайомих, бо щедрість та ввічливість ірландця не виявляли зміни. Рідко-коли був самотній; самотність відчував тепер болячіше, ніж під час мандрів по розлогих пустинях Півночі. Це почуття в'язалося з гіркою свідомістю відповідальності, бо його спільники затривожилися не на жарт і засипували допитами, на які не міг знайти відповіді.

Минули так довгі два тижні. О'Нейл постійно тримав телеграфічний зв'язок з містом Омар. Але навіть д-р Грей, вірний друг долі й недолі, не знав нічогоісенько про страшні невдачі й перепони, з якими борикався його шеф. Праця при "Залізниці ріки Лосося" йшла звичайним порядком. Проложували нові рейки, накидали насипи, великий гурт робітників пробивав тунель у льодовиках. Робота йшла, але кожний день наближав підприємство до... неминучої руїни. Проте О'Нейл, як завжди, весело жартував зі знайомими, що підсідалися до його столи

ка, а підноси оповідали між собою чуда про “чайові” щедрого гостя.

Раз увечорі, переглядаючи пошту, побачив листа, писаного жіночою рукою, і здивувався. На ньому був підпис: “Гльорія Гордон”. Сповідчала коротко і ясно, що взяла з Гордоном шлюб, вернулася з Наталією до Гоп, та щиро дякувала йому за гостинність, але ні словечком не натякнула, щоб відвідав її.

Прочитав і блідо всміхнувся. Почування потягло її таки до Гордона, а Наталія пішла за матір'ю. Поміркувавши, врешті прийняв це як звичайну природність. Було б же нерозумно вимагати від них, щоб свої прагнення та всі свої ближчі справи пожертвували для якоїсь там високої боротьби, якої імовірно не могли зрозуміти.

А проте було прикро. Дивувався, що могли так нагло проміняти приятельство свого — у всякому разі — добродія за протекцію його найгіршого ворога. Якби ж були принаймні вичекали до його повороту й дали йому змогу остерегти їх перед лукавим пляном Гордона.

Якийсь чужий голос вирвав його з задуми. Звів очі й побачив людину, якої обличчя було йому наче знайоме. Спершись обіруччя на його столик, незнайомий дивовижно кліпав очима.

— Пан О'Нейл? Так? — обізвався він. — Ну, а хто ж би! Я впізнав вас з першого погляду. Ми знайомі ще з північно-юконської залізниці. Пригадуєте? Ну? Називаюся Белкер!

Пан Белкер скидався на людину, яка тількищо встала ізза багатого стола, густо заставленого напійками. Свідчила про це вривана мова й дрижання руки, що її подав О'Нейлеві. Його очі мутні, як оливо, а добродушне лице — багрове.

О'Нейл привітався з ним увічливо, але здержливо. Одначе цей чоловік думав, що він дуже бажаний товариш, бо зараз таки підсівся, а властиво обсунувся всім тягарем тіла на крісло.

— Я приглядався вам, пане О'Нейл, довший час, і так якось.. не міг... упізнати. Скільки світла в цій залі! Дідько б його — це світло! Гей! Джов! — гукнув на підноса, лепечучи язиком. — Дай нам сюди плящинку!

— Дякую. Не буду пити, — коротко сказав О'Нейл.

Пияк глянув і скривився ображено.

— Ну, адже ж мусимо випити за цю зустріч і згадати минуле, — приставав розжалоблено. — Я завжди мав вас за приятеля. Ви добре обходилися зо мною в роботі. Ага! Знаєте, кого я бачив? — звичаєм п'яних людей раптом перейшов на іншу тему. — Старого Ілліса!

О'Нейл здригнув. Полтні Ілліс був уже третій тиждень предметом його даремних розшуків. Успів лиш довідатися, що він виїхав до Лондону. Послав депешу, але відповіді не отримав.

— Коли приїхав Ілліс?

— Тількищо. Добрий друзяка, правда? Але тепер має великі клопоти.

— Які саме?

Белкер знов закліпав очима.

— Та от через ту північно - юконську залізницю. Мусить платити викуп. Грубі мільйони! Тепер скінчився реченець умови й догадуюся, що Ілліс приїхав її поновити.

— Не розумію, — сухо сказав О'Нейл, але його очі свідчили про велике зацікавлення.

— Я думав, що ви знаєте. Отож північно-юконська залізниця три роки платила викуп Юконському Товариству Плавби. Бо ця залізниця відтяла їх від ринків Давсон. Зрозуміло?

— Певно.

Тепер думки Белкера попливли втертим руслом; його запаморочення стало розвіватися. Він оповідав даліше.

— Власники пароплавів із Сан-Франціско зібралися разом і почали з тією залізницею боротьбу за ціни. Рішили зо стратами перевозити вантажі до Давсон через Сент-Мічелс. Ілліс та його спільники мусіли через те перейти на ще нижчі ціни й понесли, очевидно, за два сезони величезні страти. Ах, ці людоньки просто божеволіли, переліцитовуючись взаємно в спусканні цін. Урешті заключили умову. погодилися вернутися до давньої тарифи і кожна сторона зобов'язалася платити другій десять доларів від тонни вантажу, перевезеного до Давсон або до інших портів угору рікою. Наслідки такої умови не важко вгадати. Власники пароплавів узагалі перестали тудою возити товари і... здирали з Ілліса по десять круглих доларів від кожної тонни. З того

часу платив їм день-у-день по тисячі доларів, а це волоклося три роки. Ну, і не грабіж?

— І не зацікавилася цим міждержавна торговельна палата?

— Де ж там! Ох, повірте мені, Полтні Ілліс зовсім одурів. Я певний, що він приїхав з доручення своїх пасвиків, щоб поновити договір на дальші три роки. Ну, вип'ємо капельку? — допитувався, скінчивши оповідати та вдоволено дивлячись на здивованого О'Нейла.

О'Нейл був заскочений, і то ще більше, ніж догадувався п'яний Белкер. Усі його нерви дрижали й працювали думки. Він знав Ілліса. Знав розмах того англійця. В голові його почав жеврити плян, що міг стати рятунком для “Залізниці ріки Лосося”.

Годину перед північчю О'Нейл позбувся п'яного Белкера й пішов до своєї кімнати. Взяв слухальце й почав телефонувати від готелю до готелю, попитуючи за англійським капіталістом. Одначе не довідався нічого. Тоді вхопив капелюха й вийшов з готелю. Справа була негайна. Коли Ілліс приїхав сюди з Лондону лише на нараду зо своїми суперниками, то на побачення з ним не могло вже лишитися багато часу.

Пригадавши собі англійцеві звички, звернувся до управителя готелю “Вальдорф”, якого знав особисто.

— Пан Ілліс замешкав у нас, але записався на інше прізвище! — довірочно відповів управитель. І за хвилину О'Нейл попрохав Ілліса до телефону.

— Прошу ласкаво до мене, — привітно сказав англієць, і О'Нейл побіг до нього, мов на крилах.

Ілліс привітав його щиро, бо здавна були між ними дружні взаємини.

— Добре, що вступили до мене тепер, — промовив Ілліс, — бо від'їжджаю найближчим пароплавом.

— Ви підписали умову з Товариством Плавби? — спитав О'Нейл просто.

Здивування капіталіста було безмежне.

— Проби! Про що ви говорите?

— Вже бачу, що ви її не підписали ще, — всміхнувся О'Нейл. — І думаю, що після нашої розмови ця умова буде вам зайва.

— Не розумію, що маєте на думці!

— Як-то що? Очевидно, справу перевозової тарифи.

Англієць мить дивився на О'Нейла, а потім уважно зачинив двері до другої кімнати, сів і закурив.

— Що ви знаєте про цю справу? — спокійно спитав Ілліс.

— Знаю якраз стільки, скільки мені треба, щоб зрозуміти, як у цій хвилині почувається.

— Так? А я думав, що це тільки мої особисті справи. Хто вам дав про це такі вичерпні вияснення? — зацікавлено спитав Ілліс. — Я не долюблюю розголосу й тому замешкав тут під чужим прізвисьцем.

— Не хвилюйтеся, про це мало-хто знає, — за-спокоїв його О'Нейл. — Отже контракту ще не під-писали, правда?

— Узавтра маю переговорювати з Блюмом і Ке-проном.

— Я депешував до вас, пане Ілліс, місяць тому про “Залізницю ріки Лосося”. Чому ви не заціка-вилися тією справою?

— Я тоді мав інші пляни. До речі, чому ви це порушуєте?

— Не догадуєтеся? Для мене це таке ясне, що не можу збагнути, як ви не можете добачити потре-би купити мою залізницю!

— Виясніть!

— З охотою. Отже північно-юконська залізниця платить просто казкову контрибуцію фірмам Плав-би, щоб уникнути руйнуючої тарифної конкуренції.

— Називаєте речі поймаєнно. Дійсно, це кон-трибуція.

— Згідно з точками умови, перевозите вантажі до Давсон, виминаючи долішне русло ріки, а вони загарбали всю долину Танани і нижній Юкон.

— Так.

— Чи не догадуєтеся, що моя залізниця, яка по-чинається чотириста миль на захід від північно-юконської й прилягає до долини Танани, могла б позбавити роботи всі річні пароплави на цьому про-сторі.

— Зараз. Подивлюся на карту.

Добув з шухляди велику карту й розгорнув її на бюрку.

— Я не думав про це ніколи, — признався по хвилі. — Наша дирекція боялася льодовиків та суперництва з Трестом Міді.

— Трест вийшов з гри. Пристані Кіак уже немає на карті. Я самотній лишився на полі бою.

— Як там з Гордоном?

— Збанкрутує найдалше за рік.

— Мені казали, що вам не вдасться провести дороги проміж льодовики.

— Навпаки! Паркер забезпечує, що навесні поставитимуть моста.

— Ну, його слово має ціну. Мої сумніви потрохи розвіваються.

— Пане Ілліс, запевняю вас, що моя пропозиція — неабияк! Послухайте! — Ясно й скоро з'ясував усе, що необхідне для зрозуміння справи, не пропускаючи розмови з Гейдлеманами. Ілліс знав О'Нейла й вірив, що каже правду.

— Але це вимагає багато видатків, — відповів по хвилі надуми. — Я не певний, чи згодиться моя управа.

— А я певний, — сказав О'Нейл. — Передусім управа зрозуміє, що тут можна буде мати скорий зиск, перепродуючи залізницю Трестові вже на другий весну. А цим харцизам з Плавби можете вже завтра подиктувати свої умови й зробити обороти за дев'ять місяців. Адже однаково, хто буде власником "Залізниці ріки Лосося" після її викінчення. Але тепер власники пароплавів побачать відразу, що вона увірве їм заробітки.

— Звернетеся до них, якщо не домовимося? — спитав Ілліс.

— Мушу. Ця залізниця, сказати б, має стратегічне значення, а мені треба підмоги.

— Я постараюся висвітлити це управі. Зараз висилаю довгу телеграму. Взавтра надвечір можемо сподіватися відповіді.

— А в разі відмови?

— Мабуть, візьмуся сам. Тим часом обміркуємо цілу справу. Йдеться про два мільйони, так?

— Других два заробите за дев'ять місяців, — говорив О'Нейл дуже втомлений, бо голос його був хрипкий і вривистий.

— Гарзд. Я лютий на того Блюма й Кепрона. Домовимося й будемо діяти разом, — рішив Ілліс і простягнув О'Нейлеві руку.

О'Нейл глибоко зітхнув.

— Я щасливий, що мені вдалося порозумітися з вами, — признався. — Я стояв над пропастю. А тепер Гейдлеман заплатить нам усе, чого зажадаємо, як лиш докінчимо моста.

— Але, як довідається, що Ілліс спільником, — не дасть нічого, — засміявся англієць. — Наші взаємовідносини попсувалися, коли я продав свої рудні. Але яким робом він довідався б?

— Я вишлю телеграму, — сказав О'Нейл. — Мої хлопці працюють, заціпивши зуби, без виглядів на кращу майбутність. Чекають кінця. Добре, що телеграма принесе їм гарні вісті.

Пальці йому дрижали, коли на адресі телеграми писав імення доктора Грея, але в очах світився промінь надії, а в серці заграла знов бурхлива молодеча радість життя.

XIX

САМОПОСВЯТА ЕЛІЗИ АПЛЕТОН

Том Слетер важко відсапнув, ступаючи по сходах до вілли Аплетонів. Увійшов до кімнати й зітхав, мов гіпопотам.

— Що з вами сталося? — спитала Еліза. — Знов слабість?

— Я здоров, як оріх.

— Може писав що пан О'Нейл?

— Ні слова.

На чолі Елізи виступила хмарка. Ні один О'Нейлів "хлопець" не чекав від нього вістки з такою тугою, як вона. Був це місяць важкої проби для всіх. Д-р Грей, на якому лежав увесь тягар відповідальности, змарнів і постарів. Паркер, Меллен і Мек Кей ходили також, мов затроєні. Дан посумнів і снувався, мов привид.

Після бурі, що знищила Кіак, пережили коротку добу шаленої радості, але її перервала депеша О'Нейла про відмову Тресту. Радість перемінилася в зневіру й докотилася в останніх днях до чорної розпуки. Ще тільки грубий Том не піддавався загальному пригнобленню. Навпаки, розносив неймовірний, просто збісильний гумор. Це така риса його вдачі, що тільки неспіхи й гриза обдавали його безмежною життєрадісністю.

— Що буде з нашою залізницею? — спитала Еліза.

— Ет, не мав би чим журитися, — сказав легко-важно. — Щодо цього, я схожий до Мурєя О'Нейла. Наш шеф не хвилюється цим так, як доктор.

— По-вашому, вдасться йому?

— Йому завжди везе.

— Хіба ж ми спроможні ще так довго потягнути? Дан казав, що деякі робітники починають непокоїтися й домагаються спізненої платні.

— Хтось розпустив поголоску, що банкрутуємо. Мабуть, знов прислужився Гордон. Декотрі майстри попередили, що ввечері прийдуть на виплат.

— Якось заплатимо.

— Доктор каже, що ні. Напевно покинуть працю і вийдуть на штрайк.

— Багато таких?

— З тузин.

— Я думала, що справа гірша. Задовження в дванадцятьох людей — не велика сума.

— І не мала. Вже давненько не брали платні. Назбирається з чотири тисячі долярів.

— Треба виплатити, — рішила Еліза. — Тоді й інші втихомиряться. Думаю, що ви всі, хто заприятзнений з паном О'Нейлем, повинні б заплатити із своїх заробітків.

— Із своїх заробітків? — здивувався Том. — Ми вже місяцями не бачимо платні, — вияснив весело.

— Я забув, який доляр на вигляд.

— Дан дістає платню точно.

— Дан не належить до нашого "братства".

— Ах, так! — В очах Елізи мигнула образа й подив. — Це гарно з вашого боку. А щодо вас, ви ж маєте сім'ю, дядьку Томе.

— Ще й яку! Сім ротів. Жеруть, як табун китів. Моя родинонька мала б щербату зиму, якщо б О'Нейлеві не вдалося продати залізниці. Гай-гай! Маю до пані прохання.

— Для вас зроблю все.

— Мені треба посвідки.

— Якої?

— Що я був хворий на віспу. Ніхто не йме віри.

— Бо ви не мали віспи. Це була звичайна висипка.

— Що таке? Висипка? — скрикнув обурено. — По-вашому, від “звичайної” висипки мені ломило плечі, трусилася лихоманка й смажила гарячка? Та ж мені було вмерти — раз плюнути! Одною ногою лежав у могилі! О, ні! Не дозволю говорити, що цього не було!

— То чого ж хочете?

— Коли вам шкода посвідки, то, будь ласка, напишіть про це в часописах. Ви ж кореспондентка. Нехай це помістять на першій сторінці, щоб усі знали.

— Не можу, я вже не працюю в “Огляді”. Допишую до журналів. А зрештою, дядьку Томе, — запевнювала лагідно, — це справді не була віспа.

Том Слетер зірвався з крісла.

— Прощу мене не звати дядьком! Ви певно змовилися з іншими.

— Хоч би я написала, редактор не видрукував би.

— Ну, ну... — завважив насмішкувато. — Ви надто велика журналістка, коли вас редактори не слухають. — Потім насуплено підкреслив: — Я мав віспу, і то дуже гостру. Розумієте? Не було ні одного здорового місця на тілі. Але, слава Богу, вилизався. Розумієте, пані?

— Розумію, — ледве гамувала сміх. — До речі, як буде з майстрами?

— Хай лиш хто писне, що я не мав віспи, — сапнув люто, — то зараз піде до лікарні на перев'язку. Так буде з майстрами.

— Питаю, чи маєте замір заплатити!

— Ні!

Еліза мить подумала.

— Нехай не йдуть до д-р Грея, — сказала схвильовано. — Він і так має чимало турбот. Приведіть їх сюди.

— На чай?

— Ви зробили, що могли. Тепер черга на мене й на брата, — пояснила поважно.

— Хочете виплатити? — спитав недовірливо.

— Пан О'Нейл мусить мати час на роздобуття фондів. Ми з Даном маємо чотири тисячі доларів ощадностей. Хочу дати їх докторові.

— Не прийме.

— Це правда. Отже, будь ласка, пришліть сюди Дана.

— Це мені не подобається, — завважив збентежено. — Ви не належите до нашої "сім'ї". — Потім

знижав плечима. — Ті жінки взагалі химерні. Хочете зробити аж таку прислугу шефові, а не зволите мені видати нікчемної посвідки про віспу.

Зітхнув і вийшов, раз-у-раз низуючи плечима.

Проте Дана прислав. Коли Еліза виявила братові свій плян, дійшло до суперечки.

— Я проти! — коротко заявив Дан.

— Чому?

— За чотири тисячі залізниці не збудуємо. А мені ці гроші потрібні.

— Пан О'Нейл віддасть.

— Віддасть? “На Миколи або ніколи!” Твій плян смішний і бабський.

— Відколи ж то я “бабська”? — скликнула. — Глузуєш! — І почала спокійніше: — Послухай: О'Нейл роздобуде грошей — я певна. Але тепер мусимо йому допомогти. Ти ж для нього ризкував життям.

— Це інша справа, — сказав нервово. — Але гроші? Я щадив їх з думкою про Наталію. Адже знаєш, що кохаю. Не можу спати, їсти — шалію.

— А він? — спитала зворушено. — Думаєш, він спить та їсть ліпше за тебе? Це ж він дав тобі змогу зацадити ці гроші. І я зазнала його шляхетної гостинності, хоч він знав, що я його противник. Він...

— Так! І врешті закохалася в нього по вуха, — перебив шерстко. — Я добре бачу.

Еліза глянула братові в очі.

— Це правда, — призналася. — Чи, по-твоєму, це зле, що хочу допомогти в скруті? Я дала б йому не дві тисячі, а два мільйони і за це не жада-

ла б навіть ласкавого погляду. Він ніколи не зверне на мене уваги. Не зможе. Ах, Денні, я нещасна!

Данові язик присихав до піднебіння і гамував мову.

— Чому б він не мав звертати на тебе уваги?

Еліза безнадійно заперечила головою.

— Пишу статтю, — почала з запалом. — Намагаюся вложити в неї душу. Хочу переконати читачів, що О'Нейл не злодій і не бандит. Описую його таким, як він є: великим, шляхетним, чесним. Я облила сльозами цю статтю, цілувала його ім'я, божеволіла... — всміхалася крізь сльози. — Дан, чи ми не повинні йому допомогти.

— Шкода, сестричко, але не можу. Зрозумій, ці гроші тепер для мене — все! Це для Наталії. Божеволію за нею не менше, як ти за О'Нейлем. Не кажи нічого. Не можу, не можу!

Вибіг з хати, а Еліза пішла до білої спальні. З кутика шухляди вийняла бляшану скриньочку й, розділивши гроші надвоє, одну половину сховала в кишеню.

Вже вечоріло, як Том прийшов з гуртом заболочених робітників.

— Приводжу! — зголосив коротко.

Робітники розглядалися зніяковіло. Прибіг Дан і привітав їх, як звичайно, безжурно.

— Скарбник зайнятий, а доктор Грей — в лікарні. Виплачу сам. Сестричко, подай-но скриньку!

Еліза побігла до спальні, узяла скриньку й вложила в неї назад свої гроші. Серце билось їй від наглої втіхи, коли вручала братові бляшану касу.

Після виплати сказала гостро:

— Будь ласка, вертайтеся до праці. Годі волочитися по місті! Льокомотива готова.

— Ми ніби чули, що тес... що роботи будуть перервані, — несміливо озвався один з робітників. — А де пан О'Нейл?

— У Нью Йорку. Купує пароплава, — не заікаючись, брехав Дан. — Не можна бо інакше налагодити постачання матеріялу.

— Ну, то добре; вертаємось до праці.

Повиходили й подалися на станцію. А Дан зняковівло глянув на сестру.

— Ми несповна розуму, сестричко. Сховай цю пачку. Не можу дивитися на неї. — Кажучи це, подав їй порожню бляшанку.

Другого дня вранці з Нью Йорку наспіла телеграма про розмову з Іллісом. Д-р Грей прибіг до вілли Аплетонів; з'явився й Том. Прибіг задиханий із зворушення, а на його обличчі малювалося багатомовне: “Я ж казав!”

— Так, так! Доля стає ласкавішою для нас! — гукав радісно доктор. — Мурей роздобув гроші, — кінець клопотам. Дозвольте мені кави, панно Елізо. Це буде перше снідання, що мені смакуватиме. Вже п'ятий тиждень не маю апетиту. А за ваш учорашній вчинок шеф вам зуміє віддячитися.

Еліза легко спаленіла.

— Ах, це дрібничка. Краще б не згадувати про це панові О'Нейлеві. Том сказав був, що ми, тобто я й Дан, не причетні до вашого кружка. Це мене дуже вразило.

— Ну, відучора не посміє вже цього сказати, — засміявся д-р Грей. — Дан став одним з “хлопців”, а пані... Ну, ви вже мусите хіба стати його “дівчинкою”.

Прийшли ще Меллен і Мек Кей. Почалися нові вияви радості. Елізу приголомшували ті стихійні докази любови й довір'я. Зникло пригноблення, запанувала радість. Тільки Том Слетер, за своїм звичаєм, бачучи довкола веселі обличчя, став раптом понурий; він почав нарікати на величезні труднощі, які ще стоять перед ними.

— Передусім, Мурей не пише, скільки дістав. А може це лише тисячка долярів? Або взагалі така сума, що не вистачить на нюх табаки?

— Зиму перетриваємо! — запевнив д-р Грей.

— Зиму? — похитав лисою головою Том. — Для мене старого зима завжди небезпечна.

— Міст буде готовий на провесні! — вмішався Меллен.

— Хто його знає! Але я не дочекаю. Гостець вимучує, шлунок розладжений, а та дідьча віспа до решти підірвала сили. Та воно може й добре, що не доживу. Не бачитиму, як лід зірве містка.

— Не зірве, — заперечив Меллен.

— Тревор казав був це саме про свою греблю! — грізно віщував Том, піднісши палець угору.

Того самого дня сказав Кертіс Гордон до Наталії, що виглядала у вікно в напрямі Омар:

— Признайся, янголе... Трохи тужиш?

Потакнула головою.

— Чому ж не поїдеш туди? Побачишся з панною Апплетон, розважишся трохи. Вона така життєрадісна.

— Побоююся, що в Омар тепер не може бути весело, — сумно відповіла Наталія.

— Може бути. Але О'Нейлеві невдачі не повинні позбавляти тебе спокою. А зміна завжди поліпшує настрої.

— Ви дуже виrozumілі. І стараєтеся вприсмнити мені перебування в Гоп. Але душа моя сумна й сіра, мов ця надходяча осінь. Чи ви переконані, що О'Нейл стратив усе? — спитала стривожена.

— О, так. Пробиував продати Трестові, але цей відмовився. Жаль мені його тепер, — зітхнув лукаво. — Не можу ненавидіти людини, що стратила силу злодіяння. Робітники втікають від нього, і я сумніваюся, чи він зважиться ще коли приїхати на Аляску. Але не говорімо про це. Взавтра пароплав відходить до Омар, — сядь, Наталіє, і поїдь на кілька днів. Розкажеш потім, як там О'Нейл та його приятелі переносять цей удар долі.

Наталія не почувалася добре в Гордона. Її тримало там тільки те, що бачила матір майже щасливою, але ніхто не знав, що діялося в серці Наталії.

Життя в Гоп було безбарвне, нудне й безмістове. Тужила за Елізою, за загонистим Даном та за його щирими й чесними друзями.

А Гордон від дня шлюбу з Гльорією Джерард був просто переборщено ввічливий, всіма способами силкуючись прихилити собі серця Гльорії та її доньки. Наталія почала вже було забувати ненависть до цієї людини; її підозріння щодо його лукавства стали розвіватися. Але до Омар прилинула, мов на крилах, і тим більша була її втіха, що застала тут радісні обличчя й почула добрі вісті про нові успіхи О'Нейла. Такі новини привезла по кількох днях до Гоп.

— Далєбі, — скрикнув Гордон, — тому обманцеві таки вдалося перехитрити Гейдлеманів. Ото дурні!

— Чи це шкодить вашим плянам? — спитала Наталія.

— Трохи так. Мій ворог зводиться на ноги.

— А ви ж недавно казали, що ваша ненависть до пана О'Нейла вже пройшла.

Гордон, прикинувшись лукаво-побожним, сказав:

— Маю на увазі ворога тільки під оглядом фінансовим. Бачу, що знов мушу змагатися з ним і з Трестом. Усе ж таки цей О'Нейл має сатанське щастя!

Ще того ж вечора він закликав свого поплечника Денні, довго радився з ним і почав обдумувати новий плян пімсти.

ПРО ЩО ДОВІДАВСЯ ГОРДОН ВІД НАТАЛІ

О'Нейлів поворот до Омар був триумфальний. Всі "хлопці" й "дівчинка" чекали в пристані й привітали його одушевлено. Тут же довідалися, що з Іллісом полагодив усе якнайкраще, а в Сетл замовив сталь на будову мосту. Ці справи не дали йому змоги звертати увагу на всякі поголоски про нові хитрі пляни Гордона.

— Ти не переглядав часописів? — спитав грубий Том, коли всі разом ішли з пристані до міста.

— Майже ні, — відповів О'Нейл. — Не було часу.

— То шкода, — вмішався д-р Грей. — Ти був би довідався, що Гордон невтомно придумує нові нісенітниці. Найперше, після тієї бурі поїхав до міста Кортез. Знаєш, що мешканці Кортез не люблять Тресту за те, що вибрався від них, а нас ненавидять, бо Омар робить їм конкуренцію. Отже Гордон скликав у Кортез велике віче й хитро вмів промовити до їхнього переконання, що власне Кортез, а не Омар, може стати найкращим залізничним вузлом усієї Аляски. Розуміється, балакав про шкідливість Тресту, а нас назвав його запроданцями. Врешті запропонував заснувати підприємство, що бу-

ло б власністю міста Кортес, маючи на думці електричну залізницю, порушувану силою водопадів. Ця ідея сподобалася людям, бо ніхто з них не підозрівав нового обману. Ще того ж дня зложили на руки Гордона понад сто тисяч доларів, а дотепер склали напевно значно більше. Роботи вже почалися й до Різдва мають надію дійти до льодовиків.

— Цей Гордон хіба чародій, — сказав Том. — Ми з доктором були на тому вічу. Кажу тобі, що я сам захопився його промовою й через цілих п'ять хвилин ненавидів Тресту, тебе, Мурею, і самого себе. Так — злодюга — переконливо балакає!

— Гордонів плян, очевидно, пустий і неможливий, — говорив д-р Грей. — Але про око він працює цілком поважно. Закупив доки, тартак і будинок на машини; заложив новий банк і готель, організує голярів, ставить якісь аркади зо скляними дахами й захоплює всім цим немудрих мешканців міста Кортес, які мають його тепер за національного героя.

— Зовсім подуріли! — обурювався Том. — Відвели вже площу під університет! Хотять збудувати музей, бібліотеку й парк; мають організувати Світову Виставу на Алясці; кажуть, що їх Кортес стане столицею світу. Так заблахманив їх Гордон. Прочитай, що тут написано.

О'Нейл узяв з рук часописа й читав:

“Місто Кортес буде власну залізницю!!!

Без паїв, без пасвиків, без нетямущих підприємців, без переплачуваних посередників, без їх зисків!

З Аляски й для Аляски!..."

Дальше було щось наче б відозва, що взивала людей, охочих до скорого й певного зиску, давати однодолярові вкладки. При кінці був список зложених сум:

Готелі й бари м. Кортез	вплатили	17000	дол.
Рада Міста		15000	„
Ініціатори		7000	„
Жіночий Союз м. Кортез		740	„
Шкільна дітвора		420	„

— Чи не нікчемність? — перебив читання обурений Том. — Не болить мене те, що Гордон лапошить готелі або раду міста, або й жінок, — але ж бо він обкрадає школярів з їхніх цукерків!

— Правду кажеш, старий, — притакнув О'Нейл. — Думаю, що Гордон задалеко зайшов поза межі пристойности. Це якесь чудо, що йому ще довіряють.

І справді незабарі переконалися, що мешканці міста Кортез придуріли. Це можна було собі вияснити хіба так, що місто було дуже довго іграшкою в руках усіляких безсовісних підприємців, тож тепер вони надіялися надолужити всі свої страти. Батьки й діти спорожнювали свої кишені й зсипали гроші до Гордонової каси. А він наприймав тьмутьмуцу нових урядовців і продовжував лови на одностолбових паєвників.

Але не забував, що не досить словами громити О'Нейла й Трест. Людей треба поривати чином. Тож в його голові повстав плян зайняти давню колію Гейдлеманів. Переходячи до Кіаяк, Трест залишив

був цю колію, приставивши до неї невеличкий гурт сторожів-робітників, що таборували в першій за містом долині, званій Бобровим Яром. Гордон прийшов до висновку, що, коли зведе на колотню агентів Тресту й мешканців Кортез, легше буде вимагати вкладки.

Йому зайво було заохочувати свої жертви до всяких зачіпок; навпаки, ще мусів здержувати роз'юшених міщан, бо надмірний поспіх міг би був пошкодити підготуванням. Підготова була проста: він писав статті про від'ємні та шкідливі наслідки боротьби за залізницю й розсилав їх по різних часописах. Продумав це так, щоб вони появилися в пресі якраз тоді, коли мав займати стару колію Гейдлеманів.

Цей день нарешті настав і велика товпа мешканців Кортез відважно помашерувала на Бобровий Яр. Але вони перецінили свої сили. Понура сторожа табору робітників Тресту приказала їм податися назад, що й довело до малої збройної сутички. Наслідки були більш сензаційні, ніж Гордон сподівався; один хоробрий міщанин з Кортез поліг, а п'ятьох важко поранено. Місто закипіло. Товпа за товпою сунула в Бобровий Яр, щоб знищити "посіпак Тресту". Щойно відділ війська й проголошення стану облоги покладали край ворохобні.

Лунким гомоном озвалися ці події в часописах усієї Америки. Преса домагалася справедливості для нещасних робітників, яких визискує синдикат Гейдлеманів. Сповнені шляхетним обуренням статті представляли залізницю міста Кортез як патрію-

тичне намагання алясканців позбутися ярма — во-
рожного насилля підприємців.

Це дало відповідні наслідки. Однодолярові
вкладки на нове підприємство Гордона, яке вважали
власністю патріотичних і покривджених мешканців
міста Кортес, попливли новими струями. Врадува-
ний Гордон думав, що цим разом О'Нейл удару не
перенесе. Тому вислав Наталію до Омар, щоб потім
від неї довідатися про його настрій. Вісті, що їх при-
везла Наталія, тільки розчарували Гордона.

— Дядечку, — порадила вона — слід би стри-
матися з виписуванням цих статей проти пана
О'Нейла й Тресту.

— А це чому? — скипів Гордон.

— Бо пан О'Нейл зовсім не продав своєї заліз-
ниці Трестові і взагалі не має з Гейдлеманами ні-
чого спільного.

— Що? — скрикнув недовірливо Гордон.

— Продав її якомусь англійцеві Іллісові. Вони
там усі страшенно сміються з вашої помилки, дя-
дечку.

— Не правда! — заперечив Гордон.

— Напевно — правда, — завзято боронилася
Наталія. — Пан О'Нейл справді старався заціка-
вити Гейдлеманів своєю залізницею, але вони не
рішилися купити її. Положення вже було безви-
хідне, аж ось навинувся Ілліс. Пан О'Нейл розшу-
кав Ілліса, хоча цей ховався.

— Ховався?

— Так. З приводу якоїсь там тайної умови між
Іллісом і Товариством Плавби на Юконі. Пан

О'Нейл остеріг Ілліса своєчасно й, рятуючи північноюконську залізницю, водночас урятував свою. Це мав бути геніяльний маневр. Отже думаю, що треба припинити писанину байок про спілку пана О'Нейла з Трестом. Минулого тижня пан О'Нейл був у Кортез і там його мало що не вбили.

— Кертіс цьому не винен, — неочікувано вмішався пані Гордон. — Це ті криваві події в Бобровому Яру роздратовали громадян міста Кортез. Ненавидять кожного, хто накладає з Гейдлема-нами.

— А що це була за тайна умова? — спитав Гордон Наталію. — Чого Ілліс ховався? Яким чудом О'Нейл урятував свою залізницю? Не розумію нічого.

— І я не розумію, — призналася Наталія.

— Чому ж О'Нейл не сказав тобі всього?

— Видно, що мусить держати в тайні.

— Дуже цікаво, — нетерпілося Гордонові. —

Боюся, що мої пляни можуть бути перекреслені. Мушу знати всі подробиці. Поїдеш, Наталіє, ще раз до Омар і вивідаєш усе — як не від О'Нейла, то від Дана. Будь дипломаткою... — закінчив наче б жартом.

По личку Наталії майнула тінь.

— Чи не досить вам знати, що Трест не в спілці з "Залізницею ріки Лосося"?

— Ні! — відповів підкреслено. — Мушу знати всі подробиці. А перш усього — зміст тієї **тайної** умови. Не сумніваюся, що ти вивідаєш.

— Але ж це був би нікчемний шпіонаж! — обурилася Наталія. — Не піду на це. Я сказала тільки все це, що ви чули, щоб зійшли з хибної дороги.

— Бунтуєшся, га? — глухо спитав Гордон, ледь гамуючи гнів.

Була це перша суперечка від часу шлюбу з її матір'ю, і пані Гльорія, слухаючи її, змагалася сама з собою: тягти їй руку за чоловіком, чи за донькою. Намагалася помирити їх.

— Кертіс! — сказала благально. — Я певна, що Наталія не відмовила б тобі допоміти, але бачу, що не розуміє, про що йдеться.

— Розуміння тут зайве! — скричав Гордон. — Я велю їй — і досить! Мусить мене слухати, як батька!

— Кертіс! — лагідно продовжувала Гльорія. — Я сама поспробую дещо вивідати. Пан О'Нейл був завжди зо мною ввічливий. Спробую. Сім'я мусить займати перше місце в наших серцях.

— Мамо! — скрикнула Наталія, зриваючись з крісла. Її лице зблідло, очі палали. — Обурення забиває мені мову. Чи в тебе немає сорому? Мамо! Прикро, але мушу тобі заявити: пам'ятай, коли пустишся на це, попереджу пана О'Нейла, що йдеш шпигувати. Бачу, — обурено звернулася до Гордона, — бачу й розумію, до чого ви, добродію, хотіли мене вжити. Ви брехали, що перестали ненавидіти О'Нейла. Задумуєте нищити його дальше.

— Дівчино, числися зо словами! — кричав Гордон. — Не зловживай мою терпеливістю. Бачу, що

досі я був надто поблажливий. Але пам'ятай: я маю інші шляхи, якими дійду до правди.

Вибіг з кімнати й тріснув дверми, залишаючи занімілу з переляку дружину й пасербицю, що в тремтінні безсило впала з ніг.

Найближчим пароплавом Гордон поїхав до Сетл, але Наталії навіть не прийшло на думку, що та поїздка могла стояти в зв'язку з тією справою, за яку тількищо посперечалися.

XXI

ТУРБОТИ Й РАДОЩІ ДАНА АПЛЕТОНА

Перший сніг застав насип “Залізниці ріки Лосося” біля мосту, який саме почали будувати. О'Нейл був майже постійно коло роботи, тому рідко бачився з Елізою. Вона писала повість. Докінчила збірку статей про відносини на Алясці й розіслала їх по часописах, але перед О'Нейлем затаїла їх зміст.

Одного ранку Том Слетер увігнався до канцелярії О'Нейла і, кладучи перед ним часописа, вигукував схвильовано:

— Читай, Мурею! Хтось розтрубив справу північно-юконської залізниці!

О'Нейл пробіг очима статтю й нестримно залався:

— Ех, диявольство! Хто зрадив?

Том Слетер знизав плечима.

— Це саме пише й “Кур’єр Кортезанський”, отже, думаю, — це Гордонова робота. Він справжній сатана. Всі наші нещастя — діло його рук.

Інколи підозріваю, що він мене заразив був віспою.

— Том! Від кого він міг довідатися про всі подробиці?

— Хіба ж я знаю?

О’Нейл узяв слухальце, покликав д-р Грея до телефону й перемовився з ним кількома словами. Потім поклав слухальце, зиркнув на Тома гнівно-іскристим поглядом і майже вистогнав:

— Дан Апплетон!

— Ніколи! — живо запротестував Том. — Я б не підозрівав його.

— Де він? — вибухнув О’Нейл.

— Удома. Але не лютуй так. Якщо хлопець і не втримав язика, то це напевно через необережність.

— Необережність? — скипів О’Нейл. — О, ні, старий мій! Геть від мене всі необережні! Така стаття стягне на голову Ілліса уряд Канади — і йому відберуть патент на юконську залізницю. Це знищить нас доценту.

Вибіг з шатра. Том ішов за ним і чухався в потилицю. Сіли обидва на льокомотиву й рушили. О’Нейл процідив крізь зуби:

— Волів би тримати обманця, ніж дурня. Пригадую, Апплетон попереджував мене сам, що любить забагато базікати.

В дорозі не поромовив ні слова. Але гнів його роз'ятрувався. На станції в Омар на нього чекав д-р Грей. Він передав йому якусь шифровану телеграму з Лондону. Прочитавши її, О'Нейл побіг чимдуж до вілли Апплетонів, що стояла недалеко на пагорбі.

Окружаючи її, мусів пройти повз ясно освітлене вікно Елізи. Побачив її. Сиділа за бюрком і пильно писала. На ній розкішне кімоно — його дарунок. Але його увагу прикувала обстановка кімнати.

Еліза й... залицяння! Ці два поняття не в'язалися в нього одне з одним. Думав, що всякі чисто жіночі звички були їй чужі. А тепер був заскочений; її кімната була зразком таємної кокетерії. На стінах милі акварелі, на підлозі — пухкий килим, а всюди переважали білорожеві барви. — Ліжко — це просто склад різноманітних подушок і подушечок — шовкових та оксамітних, у кружевах і стяжках. Усе це було різким контрастом до того переконання, яке він виробив собі про вдачу журналістки.

Зовнішність Елізи сьогодні була не та, що звичайно. Волосся розпущене; ясні пасма хвилювали, вільно обрамовували личко, надаючи йому містичного й милого дівчого вигляду. Цей образ мигнув з'явою, але не послабив гніву О'Нейла. Він гнався бігом по сходах і опинився в Дановій кімнаті.

Дан сам відчинив двері, але суворе лице шефа заморозило йому на устах слова ввічливого привітання.

О'Нейл спитав просто й шерстко:

— Ви розказали панні Джерард, що я в спілці з Іллісом?

— Я? Можливо... Може бути... — лепетав бідний Дан. — Може... Пане шефе... Чи скоїлося нещастя?

— Чи про умову з Товариством Плавби ви їй говорили також? — налягав О'Нейл.

Дан поблід, але глянув своїйому начальникові просто в очі.

— Не пригадую собі, — відповів спроквола. — Може й говорив, але все це я говорив довірочно...

— Я так і думав, але ще хотів упевнитися. Ну — знайте: вся ця тасмниця вже розголошена пресою; Гордон не дармує. Розумієте, яка загроза висить над Іллісом і над нами? Наша умова була нелегальна! Іллісові відберуть концесію, або й потягнуть на суд.

Дан відчув приступ слабости.

— Це... це не могло вийти від Наталії, — вишептав. — Вона... шпигунка? Не повірю!

— Пане Аплетон, — холодно перебив О'Нейл. — Гордон нагнав вас через довгого язика. Я думав, це навчить вас мовчати. Помилився. Трудно. А мені треба людей, на яких можна б сполягати. Мусимо розпрощатися.

Скригнули двері другої кімнати — на порозі з'явилася Еліза. Була перелякана й дрижала.

— Я була мимовільним свідком... — промовила тихо. — Ви відправляєте Дана?

— Так! — сказав О'Нейл холодно. — Не можу поступити інакше. Зловживав моїм довір'ям.

— Дан залюблений несамовито... Може це буде якимсь оправданням або хоч тінню оправдання.

— Що-прошу? — гостро переспитав О'Нейл. Потім злагіднів: — Ви кохаєте Наталію?

— Так! — щиро заявив Дан. — Але вона мене — ні.

О'Нейл знизав плечима й звернувся до Елізи:

— Годі, моя пані. Не дотримавши умови, Дан мусить відійти. Легкодушність і нерозважність дає інколи наслідки зради.

— Дуже велика прикрість, — тихо вишептала Еліза, а Дан мовчав, приголомшений страшними вістями.

— Я не буду невдячний, пане Аплетон, — поважно промовив О'Нейл. — За вашу працю заплачу добре. Пам'ятаю ваш труд у Великому Яру й на перехресті насипів. Отримаєте чек.

— Дякую. Не хочу нічого, — видавив із себе Дан. — Я вже отримав свою платню.

— Це нічого не значить. Можливо, що ваш легкодушний поступок нас зруйнує, але не забуваю ваших заслуг, ані своїх зобов'язань. Узавтра вранці зголоситеся в касира. Добраніч!

І вийшов. Еліза й брат були безмежно пригноблені. О'Нейл застав у канцелярії д-р Грея, й мовчки опустився в фотель поза його плечі.

— Я тількищо відправив Аплетона, — промовив, щоб знайти полегшу. — Признався до всього. Шкода. Добрий хлопець. Але не було ради.

— Так, шкода, — підхопив д-р Грей. — Аплетон зробив тобі велику прислугу.

— Знаю. Пам'ятаю цю різанину з Гордоновими посіпаками на перехресті шляхів. Заплачу йому за це окремо, аби лиш прийняв. Люблю його й сестру. Милі діти. Не легко було мені рішитися, і я дав би з десять тисяч долярів за те, щоб все це було не сталося. Еліза розжалобилася більше, ніж брат, — зітхнув О'Нейл. — Виглядала так, наче б я вдарив її.

— Що вони казали?

— Нічого. Що ж могли казати?

— Що? Дуже багато, — промовив доктор понуро й загадково. — Могли тобі, наприклад, обчислити, скільки видали своїх грошей на запізнену виплату робітникам. Завдяки цьому я виліз із халепи в найскрутнішу хвилину під час твоєї неприязности.

— Стенлі, що ти кажеш? — недовіряюче скрикнув О'Нейл.

А коли лікар розказав йому все, О'Нейл зірвався з окликом переляку.

— О, Боже! Чому ж вони мені не призналися? Це ж був доказ найбільшої посвяти й приязні. Віддали мені все тоді, коли напевно мали мене за зруйнованого. Ах! Який славний учинок! Ні, після цього я не зміг би розлучитися з Даном.

Ухопив шапку й вибіг, мов шалений. Брат і сестра сиділи за столом, коли з'явився перед ними — зворушений до глибин душі та осяйно-радісний.

— Вертаюся, щоб оправдатися! — скликнув ще з порога. — Я довідався, мої дорогі дівчата, як ви поступили, коли я був у Нью Йорку. Простіть мені, пробачте!

— Не знаю, що маєте на думці, — відповів Дан.

— Доктор сказав мені, що ви виплатили робітникам довг із своїх оцдадностей. Це мене зворушило так, що я прибіг просити у вас прощення. Не бачите, як я поспішав?

Глянули на нього обоє. Еліза, помітивши сльози в його очах, сама зайшлася плачем, сховавши голову в долоні. Та ось почула, що рамено О'Нейла пригортає її, а рука гладить її пальці.

— Дитино мила, — говорив лагідно, — ви обоє поступили так свято, а я... Я дав би себе розстріляти за це, що в розполосі зробив. Не знаю, чи простите мені несправедливість.

— Це не була несправедливість, — відповіла в сльозах. — Ви поступили якслід. Дан розказав Наталії, а ця через свою дурість — Гордонові.

— Ну, гаразд... Усе вже добре.. Якщо Дан і поступив необережно, то все це давно змив самопосятою. Я забув, що так багато йому завдячую.

— Ніякого добра я вам не зробив, — заперечив Дан. — Виплата задовження робітникам — заслуга Елізи. Це була її думка. Спочатку я навіть відмовляв, але побачивши, що хоче виплачувати сама, поміг їй. Ви повинні мене звільнити, бо я провинився.

— Не збільшуйте моїх клопотів, — усміхнувся О'Нейл. — Не хочу поступати несправедливо. Справжніх приятелів у мене так мало, що мушу ними дорожити. Я піддався був гнівові й тепер жалію. — Обняв Дана другою рукою й обох пригорнув до себе. — Я не міг уявити собі, дівтаки, як сильно ви прив'язані одне до одного й... до мене.

— Отже не звільняєте мене з праці? — нерішуче спитав Дан.

— Очевидно, що ні! Взагалі мій замір звільнити когось звичайно кінчається накидкою платні.

— Не хочу накидки! Це зайве, — скривився молодий інженер.

— Коли хтось хоче одружитися, той не повинен цим нехтувати.

— Не вірю в можливість одружитися з Наталією. Я їй байдужий, — жалісно поскаржився Дан.

— Спробую вплинути на зміну її відношення до вас, — сказав О'Нейл поважно, а Данові забилося серце з радості й надії. — Не можу повірити, що їй байдужий такий милий і добрий хлопець. Ви просто створені одне для одного і я не бачу жодної перешкоди для вашого шлюбу.

— Ви дуже добрі, пане шефе, — вишептав Дан, — але...

— Думаю, що ви беретеся до діла дуже несміливо. Не треба просити й благати. Мусите її просто схопити. Постарайтеся бути сильним, володарним, навіть грубіяном.

— Гарна наука! — м'яко обурилася Еліза. — Адже Наталія — не дикунка.

— Безумовно, що ні; і шкода! Вона — перерафінована дитина цивілізації. Тому то й тужить за виразами первісної поведінки.

О'Нейл попрощався з ними тільки тоді, коли помітив, що вже обоє заспокоїлися, але на порозі його спинив голос Елізи:

— Як полагодити ту неприємну справу з Іллісом? Дан мусить тут щось зробити.

— Візьму все на себе. Я сам винен.

Сердечно ще раз стиснув їй руку і вийшов.

— Ну, сестричко, — озвався Дан, — здихнувши з полегшою, — немає зла, яке б на добро не вийшло. Принаймні Мурей вже знає мою тайну, а я довідався, що Наталія не цікавить його. Знаю, що стежка до ідола мого кохання — вільна.

— Дурненький! — охолодила його Еліза. — Не догадуєшся, що він тільки сплачує свої довги?

— Ну, знаєш! — недовірливо покрутив головою. — Тоді він справді князь!

Тим пароплавом, що привіз О'Нейлеві погані вісті, заїхав Кертіс Гордон на північ. У місті Сетл він побув недовго — поки не переконався, що всі статті про Ілліса й О'Нейла видрукувані. Опісля рушив до Гоп. Але радість його щезла й перейшла в скажену лють, коли по дорозі попав йому в руки якийсь місячний журнал. Побачив у ньому статтю Елізи Аплетон та свою фотографію. Це був немилосердний опис цілої його кар'єри, почавши від дня його приїзду до Кіаяк. Авторка статті не завагалася назвати його копальню міді цілком безвартісною і підкреслила особливо, що він сам знає це дуже добре, а проте дальше обманює людей і виюджує від них гроші. Всі події останніх місяців (біятика в Яру і т. д.), включно з буревієм, що був для Гордона останнім ударом, — все було описано докладно й переконливо. Цілість статті показувала його та-

ким, яким він справді є, тобто типом у погоні за легкою наживою.

Ця стаття зморозила йому кров у жилах. Місячник був досить розповсюдний, тому Гордонові стало моторошно, коли подумав, що вся Америка читає про нього тепер нагу правду. Мабуть, читають і паєвики “Спілки Гоп”.

Найбільш лютило його безсилля. Був на допомості пароплава, відтятий від суходолу на цілих п'ять днів. Усвідомив собі, що стаття Елізи Апплетон уже виконає своє завдання, поки він успіє запобігти цьому, пускаючи в рух своє пресове бюро. Проте намагався не попадати в одчай, потішаючи себе надією, що загал недовірливо поставиться до цієї сензації.

О'Нейл прочитав Елізину статтю в тому ж таки місячнику другого дня вранці — якраз після прикрої сцени в домі Апплетонів. Його пройняла розкішна дрож вдовolenня й невимовної вдячності для авторки, що мала відвагу так сміливо виступити в ім'я правди. Прочитав другу статтю з описом своєї власної діяльності й почуття вдячності поглибилося. О'Нейл, як і всі щедрі та ласкаві люди, був дуже чутливий на всі — хоч би й найменші — докази прихильності з боку інших. Тому став відразу надумуватися, яким робом міг би віддячитися цій лицарській дівчині.

Дан тим часом сушив собі голову над розв'язкою тієї загадки, чи Наталія могла зрадити О'Нейлеву тайну. І ось якраз вона листовно запросила його до Гоп. Поїхав негайно й зустрів її в бібліотеці.

— Я у великому клопоті, — сказала Наталія, — тому потурбувала вас приїхати. Хочу сказати, що в мене не було найменшого заміру видати вашу тайну. Я зжахнулася, прочитавши цю історію в часописах. Скажіть, чи я дійсно зробила вам велику прикрість?

— Так, — зітхнув Дан, відчувши полегшу в серці. — О'Нейл просто осатанів. І ще не знати, які будуть наслідки...

— Дуже лютився на мене?

— Ні. Сказав тільки, що ви, панно Наталіє, стоїте тепер по стороні Гордона. Спочатку розсердився на мене, а потім великодушно всю вину перейняв на себе.

— Хіба ж не підозріваєте мене в шпигунстві! — злебеділа Наталія так жалісно, що Дана стиснуло за серце.

— Я не знав уже, що думати, — признався Дан. — Іноді побоювався, що ви таку роль відіграли, і це доводило мене до самогубного настрою. А серце шептало, що це неможлива річ, що ви не пустилися б на таку нікчемність...

— Я виявила все Гордонові, бо він запевнював мене, що його ненависть до О'Нейла минула. Щойно тепер я збагнула, чого він посилав мене до Омар, і яка в нього підла натура.

— Чого ж живете в нього?

— Чого? Хіба я знаю? От бачу, що моя мати з ним щаслива, а її щастя ціную більше за своє й тому терплю тут, щоб її не журити. А проте виїду. Не можу довше сидіти під цим дахом.

— Куди ж думаєте поїхати?

— Не знаю. Кудись... Якнайдалше від Аляски.

— Панно Наталіє, я не можу жити без вас! — вибухнув Дан, затремтівши.

— Ах, ради Бога, не говоріть цього. Ви для мене ввічливі й добрі, але... — заперечила чорною голівкою, — не зможете зо мною одружитися навіть тоді, якби я вас і любила.

— Я одружився б з вами, хоч би ви мене не кохали.

— Ні, ніколи, — відмахнулася рукою. — Я не говорю про любов. Маю на увазі поступок моєї матері. Мені будуть його випоминати.

Сині очі Дана стали крицеві.

— Хто посмів би натякнути на це при мені, мусів би бути неабиякий смільчак! — заявив твердо. — А що скаже Гордон чи ваша рідня — мені байдуже.

У сусідній кімнаті задудоніли чиїсь кроки. Хтось відчинив двері. Дан обернувся й побачив на порозі Гордона, що побілів з гніву, дивуючись Дановій відвазі прийти до його дому.

— Що тут робиш, Наталіє? — спитав і додав насмішливо-їдко: — А може я вам на заваді?

— Ви вгадали! — відтяв інженер. — Докінчимо розмову тоді, коли вийдете.

Але Гордон увійшов до бібліотеки.

— Що цей чоловік робить у моєму домі? — спитав Наталію.

— Прийшов сюди на моє запрошення, — відповіла спокійно.

— То скажи йому, щоб у цю мить ішов геть! Не хочу його тут бачити!

— Чому ви, добродію, не адресуєтесь безпосередньо до мене? — крикнув Дан. — Мені зайві посередники в розмові з вами.

— Гов! Поволі, молодий чоловічине! Не хочу вас бачити після вашого поступку в Великому Яру. А що понаписувала про мене ваша сестричка!

— Я не прийшов до вас. Бачити ваше лице — не дуже приємно. Моя сестра в своїй статті ще й так забагато вас щадила.

Наталія злякано ахнула, коли обидва мужі один одного міряли дикими поглядами, мов роз'юшені борці. Здавалося, зовсім забули, що вона тут.

— Ви читали цю статтю? — процідив Гордон крізь зуби.

— Я сам її писав!

Гордон спалахнув гнівом.

— Геть з моєї хати! — скричав, показуючи дрижачими пальцями на двері. — Не можу дивитися на вас!

Відповіді не було. Він побачив тільки легку посмішку Дана, що не віщувала нічого доброго, й почув його звернені до Наталії ніжні слова:

— Скарбе мій! Не можеш жити під одним дахом з тією звіркою. Це ж найгірший бандит і обманець. Він зробив усе, щоб зломити твоє життя. Ходи з мною. Я кохаю тебе з усієї душі, а Еліза — твоя вірна приятелька. Буде добре тобі з нами. Ходи — і зараз підемо до шлюбу.

Гордон скрикнув якомсь дивно й, заціпивши п'ястуки, скочив уперед.

— Не заваджати! — остеріг його Дан і продовжував до Наталії: — Ніхто не зможе кохати тебе так, як я. — Враз počув, що в його плече затопилися кігті Гордона, і він наглим рухом скинув з себе ту осоружну долоню. Наставився, мов дикий звір. Уся істота бунтувалася проти цієї близоти Гордона.

— Як ви посміли? — крикнув обурено, обтираючи рамено, яке тількищо давила рука напасника.

Гордон залаявся й хотів ухопити Дана вдруге, але цей миттю відвів заціпленого п'ястука й зацідив ним Гордона. Раз і ще раз — немилосердним градом сипалися удари в червоне лице, якого Дан бридився, як гиді. Гордон зойкнув раз-по-раз, відрухово заслоняючись руками. Але це не допомогло. Тоді став відступати, хитаючись під ударами молоді руки, півпритомний навколішки обсунувся біля бюрка й долілиць без пам'яті звалився на м'який килим.

Побідник обернувся до Наталії; його лице було грізне й поважне.

— Ходи! Звінчасємось ще сьогодні! — Узняв її за обидві руки, а його голос був владний і твердий. — Провчив я цього нікчому, не журися. Ходи! Досить нам цього проклятого дому.

— Я не журуся тим, — відповіла глухо, але... — Обвела поглядом Данове обличчя, наче б шукала в нього відповіді на питання, якого не могла вимовити.

— На, маєш! Одягнися! — вдягав її в своє хутро. — Візьми й це! — Насадив їй на голову свій капелюх і, обнявши ніжно, повів до дверей.

— Мені жаль матері. Адже ж вона ніколи...

— Відвідаємо її зараз по шлюбі.

Одним рухом відчинив двері й вивів дівчину на морозне повітря. На подвір'ї побачив японця-льокаля, що, почувши гомін, біг до дому, і сказав до нього:

— Не спішися. Твій пан на хвилинку вийшов. Шукати не треба. Иди до пані Гордон і скажи, що панство Аплетон незабаром відвідають її. Зрозумів? Панство Аплетон з Омар!

Щойно в пристані почув щипання морозу, але йому не було прикро, бо в жилах грала несамовита радість, що здобув кохану дівчину. Його давня неспіливість зчезла так безслідно, що під його зухвалим поглядом прохожі зупинялися, злякано озирючись за ним. Коли сідали в мотоциклет, помітив, що Наталія здригнулася, тоді його самолюбна радість перейшла в опікунчу піклуваність.

— Не плач, єдина, не плач! Бачиш, все вже гаразд.

— Я не плачу, а тішуся великим щастям, — вишептала.

Пригорнув її до себе й цілував заплакане личко, повторюючи раз-у-раз її ймення.

Не зогляділися, як приїхали до Омар і опинилися перед зеленим дімком.

О'НЕЙЛ ПОЧИНАЄ ГАЗАРДОВУ ГРУ

Коли обоє вбігли до хати, Еліза відразу відгадала все й, обціловуючи Наталію, плакала та сміялася на радощах. Наталія її наслідувала.

— Ну, й почаствував я Гордона! — похвалився Дан. — Побоююся, що не зможе тепер прочитати оголошення про наш шлюб — так попідпухали йому очі.

— Найперше радію цим, що ти досягнув свого! — у захваті сказала Еліза.

— А мені здається, що все моє досьогоднішнє життя — це тільки сон, — сказала Наталія. — Дан збудив мене. Я сама не знала своїх почувань. Довідалася про них тільки тоді, коли Дан звалив Гордона на землю. Тоді зрозуміла, що кохаю Дана.

— Моя маленька! — сміявся Дан. — Коли б я був знав це раніше, то вже давно був би Гордон скоштував моїх п'ястуків!

Опісля говорили про пляни на майбутнє. Дан триумфував, а Наталія все це вважала за несподіване чудо. Вкінці її послали до спальні, щоб переїхалася до обіду, а Дан залишився з сестрою.

— Чи ти вже повідомив про це пана О'Нейла? — спитала Еліза.

— Ні. Ще ніхто не знає.

На мить замовкли обоє, вичитуючи з очей думки, що їх було зайво висловлювати.

— Що ж, трудно! — гордо, визиваюче сказав Дан. — Сталося. Тепер не відбере від мене Наталії.

— Але може нас знов відправити. Хто знає? Я б так зробила на його місці. Отже мусиш йому признатися — і то зараз.

— Розумію, — з трудом відповів Дан. — Але боюся, що мені буде зтяжко. Може було б краще, якби хтось інший повідомив.

— Чому? — здивувалася Еліза.

— Бо в моїх устах це може звучати, як побіда. Може ти, сестричко? — майже благав її.

— Ще чого! Ні за що в світі! Як же я вимовила б! Бідний О'Нейл... Стягаємо на його голову самі невдачі й смуток.

— Гарзд, — зітхнув Дан. — Мені вже однаково. Наталія — моя суджена й не віддам її нікому, — додав рішуче й твердим кроком вийшов з хати.

Еліза чекала на нього з тремтінням. На щастя, довго не забарився. Пройшло з півгодини й він вернувся.

— Що казав? — шепнула Еліза, затаївши дух.

— Богу дякувати, я з ним не бачився. Він тепер на роботі. Ми зв'язалися телефонічно.

— Ну, й вилаяв тебе?

— Зовсім ні. Я відразу приступив до справи й заявив, що маю для нього прикру новинку.

— Дан! Як ти міг? — скрикнула гірко.

— Не бійся. Він сміявся, коли я оповів йому всю історію. Врешті побажав мені щастя, говорив ще щось, але я вже не слухав.

— Мабуть, подарує тобі срібний столовий куверт або підвищить платню, — зворушено говорила Еліза. — Це його звичай. Ох, Денні, Денні! Він найшляхетніша людина, яку бачу вперше на житті.

Дан пішов до Наталії, Еліза лишилася сама. Вийшла на веранду й дивилася на мерехкіт вечірніх світел містечка. Обсипаючись іскрами, колією гнався малий паротяг, а за ним — шнур вагонів. На вулицях — звуки музики, а далеко на морі миготіли світляки пароплава.

— О'Нейл розвів тут буйне життя, — подумала Еліза. — З небуття вивів місто, дав заробіток тисячам людей, воскресив край з мертвеччини. А яке ж його власне життя? Самітне й сумне, як ті шпилі скель кругом Омару. Переростаючи своє середовище, він зовсім схожий до них. Відчувала, що під його безжурною привітністю таїться холод. Його самотньої душі не могли ogrіти любі "хлопці". І думка про це, що Дан відбив йому кохану дівчину, сповнила її глибоким жалем.

— Бідний "султане" міста Омар, — подумала зітхнувши. — Я хотіла б, щоб на світі була така жінка, в коханні якої ти знайшов би втишення. Я прагнула б, щоб були дві такі Наталії, або... або...

Нагло здригнула. Мрія видалася їй надто смілою. Відсахнулася від цих думок і вернулася до німнати, бо проймав холод.

Але О'Нейл поступив ще краще, ніж Еліза уявляла собі. Вранці приїхав до Омар і так сердечно побажав молодятам гаразду, що Дан визбувся всіх сумнівів і відверто радів соїм щастям. О'Нейл справив таке свято, якого Омар ще не бачив. На бенкеті Том виголосив промову, пересипану меланхолійними натяками на подружню згоду. Наприкінці признався, що в своєму подружжі він дістав невідлічимої хвороби шлунка. Цю частинку промови гості прийняли з лунким реготом. Промовляли й інші "хлопці". О'Нейл проводив врочистістю з притаманною йому елеганцією, дотепністю та ввічливістю. На другий день виїхав — і протягом кількох тижнів ув Омар бачили його дуже рідко. Романтична Еліза пояснювала собі це тим, що О'Нейл болісно переживав розчарування в коханні. А зовсім не думала про це, що могли бути й інші причини, які змушували його сидіти під льодовиками.

З великим трудом удалося О'Нейлеві переконати англійця Ілліса, що в розголошенні таємниці він не винен. Дальші такі статті могли стати загрозливими, але Кертіс Гордон не мав уже часу писати їх. Був зайнятий обороною власної особи. Мусів старатися спростувати принаймні дещо з того, що так немилосердно розкрила Еліза в журналі. Врешті справа з Іллісом призабулася. О'Нейл дихнув легше. Всі сили вкладав тепер у продовження залізниць до льодовиків і в будову мосту.

Одного дня прийшов до канцелярії якийсь незнайомий. Обличчя спокійне, але очі бистрі й про-

низливі, На візитці, яку подав шефові “Залізничі ріки Лосося”, був короткий напис:

ГЕНРІ Т. БЛЕН.

Під цим прізвищем була адреса кам'яниці Гейдлеманів у Нью Йорку. Це — все. Але в руках та в поведінці пана Блена було щось особливе й це спонукало О'Нейла трактувати цю людину з більшою повагою, ніж звичайних гостей.

— Я був би радий нагоді оглянути ваше підприємство зблизька, — сказав Блен, і О'Нейл охоче став провідником. Повів його на колію, а особливо на започаткований міст, що, здавалося, гостя найбільше цікавив.

— Поки ми взялися за будування стовпів, я два роки досліджував терен, — пояснював О'Нейл. — Я слідував з інженерами за течією, напрямом та силою струї і пливучих криг. Ми поставили такі стовпи, що мусять витримати навіть найбурніший натиск води й льоду.

— Ріка, здається, виступає тут досить легко з берегів? — помітив Блен.

— Дуже легко. Двадцять стіп — за кілька хвилин.

— А напору відпливних криг хіба ніяка сила тоді не зломить?

— Майже, — всміхнувся О'Нейл, — але не зовсім. Паркер змайстрував особливі льодоломи, яких досі не вживано ще ніде. Цей міст буде зразковий, єдиний у світі.

— Вгадуєте ціль мого приїзду? — спитав Блен, коли верталися до табору.

— Трохи. Але мушу вас попередити, що тепер уже обійдуся без Гейдлеманів, — спокійно заявив О'Нейл.

— Хочемо відновити з вами переговори.

— Нащо?

— Ви певно читали пресові наклепи на нас з приводу біятики в Бобровому Яру. Наша фірма завжди числилася з публічною опінією, але тепер Гордон перетягнув струну. Спочатку “величали” Гейдлеманів грабіжниками, а тепер малюють як бандитів та душогубів. Кількох наших людей сидить уже в тюрмі в Кортес і звільнення їх коштуватиме нас величезні гроші. Тому вже не хочемо оглядатися на це, що скаже про нас загал. Будемо робити своє. Візьмемо “Залізницю ріки Лосося”, коли вона виявиться найкращим шляхом до нутра Аляски; якщо ж ні, то навесні вертасьмо до Кортес. Затока Кіаяк, очевидно, не береться до уваги. Отже хочемо з вами говорити. Краще пізно, як ніколи, — додав з усмішкою.

— Ця проволока збільшила ваші кошти.

Блен низав плечима.

— Помилка завжди коштує, пане О'Нейл. Це відомо.

— Хочете зробити купчу?

— Я за цим приїхав. Але передумовою договору буде тривкість мосту. Якщо він устоїться перед весняною кригою, тоді без застережень купуємо вашу залізницю. Тим часом хочу побути у вас і приглянутися роботі.

— Добре, — згодився О'Нейл. — Ви щирі, пане Блен, і я буду такий. Але хоч буду залізницю, то сам не керую ними. Тож ходім до канцелярії, там обзнайомимося з кошторисом.

Купчу підписали аж за кілька тижнів. О'Нейл досягнув цього, за чим тужив здавна. Продав залізницю на таких умовах, що давали йому сто відсотків зарібку. Гейдлемани поставили вимогу, щоб міст був готовий ще цієї весни. Це була дуже важка умова — і її не прийняв би ні один підприємець. Будівництва мосту мало забрати чотири роки часу, але О'Нейл став знов на бій з долею — й дав обіт скінчити моста за вісім місяців.

Маючи в кишені підписану купчу, а перед собою — докладний плян праці, достойної велитня, почав останню й найбільш драматичну боротьбу з тереновими перепонами — пустився на несамошиті перегони з морозами Півночі.

Русло ріки Лосося в тому місці — поверх тисячі стіп шириною та зо тридцять глибиною, а течія непогамовано рвучка. Така хитка була та основа, на якій О'Нейл рішив поставити будівлю, що мала витримати найстрашніші струси такої стихії, якої не мав ще під собою ні один міст. Згідно з плянуванням Паркера, на нього мало затратитися сімнадцять тисяч ярдів цементової конструкції і десять мільйонів фунтів сталі. Кожна частина мосту мусіла бути виконана по-мистецьки.

Матеріяли надходили безперервно пароплавами й потягами з Сетл, з Ванкуверу, а навіть з далекого Пітсбурга. Пливли безконечною рікою — вивантажувані армією робітників. Гранітна пристань міста Омар стогнала під тягарем бочок цементу й скринів криці. Стогнав і грубий Том, бо на його голові була вся та церемонія вивантажування пароплавів.

Серед льодовиків виросло нагло нове місто, не менше за Омар. Численні голи для машин, склади й довгі зимові робітничі касарні — все це мерехтіло ярким електричним світлом за горами вугілля, дерева, бочок і барикад заліза та сталі — серед заметілі й несамовитого свисту північної хуги, на тріскучому підбігуновому морозі.

Кількість робітників подвоєно, платню підвищено, найпильніших нагороджено. Робітники працювали серед морозу й вітру, працювали щодуху й тільки вряди-годи на мить забігали до затишної шопи розігріти задубілі руки. Хоч у такі дні залізо кусало гадюкою, а вітер роздирав груди, — праці не кидали. Це були добірні люди; їх не треба було підганяти й заохочувати до роботи, а тільки розсудливо та ясно повчати.

Всі жили єдиною думкою — добре виконати працю; всі — від найстаршого інженера до наймолодшого кухарчука — в таборі були з'єднані твердою волею шефа та вірою в успіх, уважаючи його досягнення за свою ціль, а його невдачу — за своє нещастя.

XXIII

“ТАЙДА ПО ЗОЛОТО!”

Коли проложили рейки аж до льодовиків, почався невеликий перевозовий рух. Показалися перші пасажери, що пробиралися в глибину країни або верталися звідтіля. Зимовий кортезанський шлях зовсім опустів. Більшість мандрівників пішла на втерту О'Нейлеву дорогу. Від часу до часу з глибини Яру показувався один-другий мандрівник, оповідаючи про золотоносну країну, то знов промайне було санками безстрашна експедиція в поспіху до серця Аляски. О'Нейл охоче підвозив цих подорожніх своїми вантажними потягами, ба — навіть харчував їх у таборі не гірше своїх робітників.

Одного дня О'Нейл перевірив шопи на кінці табору й здивований побачив, що один наглядач вів на шнурку запрягового собаку, що не були там рідкістю. Але О'Нейла більше здивувало збентеження, що знагла виступило на лиці наглядача.

— А це що, Уолш? Ти купив собі собаку?

— Так, пане, — і то дуже дешево, — відповів наглядач так залякано, наче його приловили на крадіжці.

— І упряж? — випитував О'Нейл, побачивши на плечах наглядача в'язку реміння. — Чи не вибираєшся бува в далеку дорогу? — пожартував.

— Ніби ні, пане. А властиво... не знаю, — плу-
тався робітник. — Собака трапився недорого і я
собі купив.

Але собаки не були дешеві. Уолш уже повинен
би був спати в цій порі, бо мав нічну зміну. О'Нейл
здивувався ще більше. Дальше побачив робітника,
що торгувався з індіянцем за кожуха. Біля одного
складу наглянув кількох робітників з нічної зміни,
що палко розмовляли з незнайомими мандрівни-
ками.

Побачивши О'Нейла, замовкли й підзорливо
оглядалися.

Очікуючи д-р Грея, що мав приїхати з Омар, ви-
падково здивався з Мелленом.

— Не знаю, що сталося з робітниками сьогодні
вранці, — сказав інженер. — Працювали знехотя.

— Може забагато вимагаєте?

— Ні! Постійно перешіптувалися і я мусів при-
нукувати їх до праці.

Коли прийшов ранішній потяг, О'Нейл здиву-
вався, побачивши кількох людей з Омар, що висі-
дали з вагона. Були це здебільшого нероби й воло-
люги. Всі забезпечені в собаки, санки та у всю по-
тріб до далекої дороги.

— Шефе! — гукнув лікар. — Глянь, кого я при-
віз!

Побачивши Елізу з Наталією, О'Нейл приско-
чив до східців вагону. Наталія по шлюбі розцвіла,
мов троянда. Та й Еліза була смагла й рум'яна, як
з образка.

— Ми приїхали поробити світлини, — енергійно заявила вона, коли О'Нейл сердечно з ними вітався. — І хочемо подивитися, чи нам сподобається міст.

— Не вірте їй, будь ласка! — сміялася Наталія. — Довідавшись від Дана, що тяжко перепрацьовується, Еліза рішила взяти вас під опіку. А я приїхала ізза компанії. Але ви змарніли, пане О'Нейл!

— Так, як бачите! — підхопив д-р Грей. — Прошу вас, вплиньте на нього, бо він не слухає лікарських порад. Візьміться-но до нього, дорогі пані.

Обидві почали обертати О'Нейлем на всі боки й оглядали, мов якийсь предмет-невидальце. Не звертаючи уваги на його запевнювання, що в таборі він один-єдиний ледар, стали докоряти йому жартом і поважно, що він, не дбаючи за себе, висох на тріску.

— Беремо вас під свою опіку, — суворо заявила Еліза. — Де ви мешкаєте? Починаємо з помешкання. — І скомандувала: — Звольте запровадити нас до тієї кролячої нори.

З ніжним спротивом, але з приємним почуттям незвичного тепла в серці завів їх О'Нейл до своєї головної квартири. Це була доволі простора горниця, сумежна з канцелярією.

— Шкода. Розчаруєтеся, — сказав О'Нейл. — Я тут живу, мов паша. Маю всі вигоди. Тому не заслуговую на ваше піклування.

Кімната волога й зимна. Меблів багато, але в безладді. Ліжко незастелене, піч вихолола, вода

в зливальниці замерзла. В кутку — купа змокрилої одежі, що від морозу зціпеніла на кору.

— Тут трохи безлад, — оправдувався соромливо, — але я не сподівався таких хороших гостей.

— Коли тут спрятувано? — докірливо спитала Еліза.

— Вчора!

— Невже?

— Пані ласкава, у нас нема часу на стелення ліжка. Вдосвіта встаємо, а пізно лягаємо.

Еліза обмінялася з Наталією вимовним поглядом — й обидві одночасно поскидали свої хутра.

— Ого-го! Тут усе позамерзало! — скликнула Наталія, піднісши одіж з підлоги.

— Це нора! — сказала Еліза, обмацуючи порозвішувані на цвяхах плащі, покриті інеєм. — Треба нам буде порацювати цілий день.

— Але ж прошу вас: ідіть фотографувати, а я тим часом покличу робітника й він зробить попрят.

— Звольте вибратися з хати! — звеліли обидві в один голос і майже силоміццю вивели його за двері, замикаючи їх з нутра.

Впустили його аж в обід. Повідомили, що не виконали навіть половини роботи, але його здивувала зміна в кімнаті. Стало приємно, тепло й сухо. Був лад і миловиддя. На вікнах — фіранки, на ліжку — чиста постіль і — невідомо звідкіля — образки на стінах. Уся одіж почищена й порозвішувана в порядку, а на видних місцях були написи, що повчали, де що стоїть. На одній з таких білих карточок О'Нейл вичитав: “Юшка! Брати одну форемку на

склянку гарячої води!" Під цією табличкою стояв слоїк з форемками бульйону. На кухонній плиті виліскуючи шумів самовар.

— Чудово! — скликнув О'Нейл. — Тільки протестую проти юшки. Бульйону не переносу.

— Будьте слухняні, коли не хочете, щоб ми ще раз колись приїхали! — погрозила Еліза.

— О, будь ласка! — відповів ніжно. — Признатися, я таки трохи занедбався. Оце вперше за все життя в мене так приємно впорядкована кімната. Дуже й дуже дякую.

Не міг відвести очей від тих гарних змін, пороблених щирими жіночими руками.

— А тепер заберіть, з ласки своєї, Елізу — хай зробить кілька світлин з будови мосту, — енергійно говорила Наталія. — Я тим часом попришиваю до ваших одягів пообривані гудзики й трохи передихну.

О'Нейл з Елізою вийшли на беріг ріки; з грудей Елізи вирвався оклик подиву й счудування: з закутого льодом русла ріки Лосося виструнчилися дві вежі, сполучені вгорі. Ця майстерна будівля була помережана легкою сіткою ув'язі, яку згодом мала заступити масивна сталь. За ув'язь правили ряди палів і бальків, що були сполучені між собою, мов звена мистецького кружева. Верхом бігли рейки, а по них котилися шнурком малі вагонетки.

Навкруги — живий гамір і ритмічні удари всушіш за скрипучим дуркотом свердел і пронизливими посвистами пари. У підніжжя мосту та по його боках чорнів мурашник робітників, які впорівень

з твором їх власних рук показувалися дрібними істотами, що звихалися запопадливо й уперто.

— Чи це не краса? — спитав О'Нейл, обводючи люблячими очима роботу. — Всі ці люди — справжні герої. Дивіться, як вони змагаються з вітром і з заметіллю! Мене завжди мучать докори сумління, коли дивлюся на їх важку працю й думаю, що тільки я один байдикую між ними.

— Чи цей міст видержить напір весняної криги? — спитала Еліза. — Коли подумаю, що могли б накоїти криги, мене кидає в лихоманку.

— Будуємо моста, мов скалу. Стопи його ще міцніші за природні скелі, бо попереплітали їх ув'язю й заглибили підстави нижче дна ріки.

— Я вже бачила рушаючу кригу там — в Америці, — відповіла усумнено. — Жах! Але це не була навіть приблизність того, що мусить діятися тут — на ріці Лосося. Побоююся, що не витримає.

— Це могло б добити Меллена й Паркера.

— А що почали б тоді ви?

— Я? — завагався. — Для мене це також був би удар. Інколи думаю, що я міг би ще раз зірватися до льоту, але, на жаль, бачу, що старію й трачу певність своїх сил. — Замовк на мить, а потім додав: — Може це кара за те, що я самотарем верстав свій життєвий шлях. Бачите, пані, ми — чоловіки — любимо велику гру. Ми актори. Любимо мати глядачів — хоч би навіть одну особу, яка цікавилася б вислідом наших дужань. Тому думаю, що ваш братчик виграв на будові цієї залізниці більше, ніж я можу сподіватися для себе.

Еліза відчула неясну свідомість його почування.

— Бідний, бідний самотній “султан”, міста Омар, — сказала жалісно, відвернувшись набік. — Ви цілком достойні такої вигри, як здобув Дан. Здається, розумію тепер, чому ви так довго не показувалися.

— О, ні! — живо заперечив. — Я був дуже запрацьований. Будова мосту забирала кожную хвилину. Це ж моє дитя, а ніхто не може занедбувати своєї дитини. Бачите, пані, — звертав її увагу на інші речі. — Ось тут цей човен, яким ми обпливли льодовик Джексона. Коли тільки дивлюся на нього, пригадую собі нашу прогульку... Але ніколи не можу зрозуміти, чому ви, панно Елізо, тоді пустилися в таку небезпечну дорогу.

— Я прагнула тільки вражень. Це все. Вони є в моїй повісті.

— Ви написали повість? Про що, коли вільно знати?

— Про людину, яка будувала залізницю, ставлячи все на одну карту. Геросм цієї повісті — ви, пане О'Нейл.

— Я? О, Господи! — вирвалося з нього смішне здивування. — Очевидно, я цим гордий. Але надіюся, що з моєю особою ви не пов'язали романтичних пригод.

— Думаєте?

— Так. Бо в мене їх не було. Але знаю, що в романі мусить бути кохання і всякі інші дива. Значить, у вас буйна уява.

— Може й так. Але будьте спокійні. Роман — це не життєпис. Зрештою, ця повість може й не знайде видавця.

— Знайде. Ви пишете дуже добре. Ці статті, що я читав, були подивугідні.

— Правда? Я раділа б, якби й повість була така. Мої статті змусили Гордона до розпучливої самооборони.

— Це можна було передбачити.

— Я розпалила під ним малий вогник, а він уже смажиться в ньому. Чи допомгла я вам цим хоч трохи?

— Трохи? Дуже допомгли. Я ніколи не сподівався мати у вашій особі такого палкого оборонця. Навпаки... — Не скінчив, бо надійшов д-р Грей.

— Я шукаю за тобою, Мурею! — всі наші люди лишають роботу.

О'Нейл здригнув.

— Чи не одурів ти, старий? Що ти кажеш!

— Те, що чуєш. На них напала гарячка золота.

О'Нейл дивився на доктора так, наче б не розумів його слів.

— Як-то? В околиці нема золота.

— Минулої ночі припленталися сюди два мандрівники. Були на ріці Білій і запевняють, що знайшли там багато золотоносного креміння. Привезли прібки. Їхали до Омар сповістити про це знайомих і зупинилися в нас, щоб вислати телефонограму. Хтось підслухав і про тайну довідалися всі.

Тепер збагнув О'Нейл, що значили всі ці дивні речі, які він уранці спостеріг у таборі. Зрозумів, про

що перешіптувалися люди, купували собак і кожухи. Але й усвідомив собі, які катастрофальні наслідки для його плянів може мати ця нагла гарячка золота. Пройшло б кілька місяців часу, поки зібрав би нову армію таких робітників.

— Що це за люди — ці два мандрівники? — спитав коротко.

— Ледве чи хто їх тут знає. Один називається Торн, а другий Бейкер. Частина шукачів золота, приїхавши сюди сьогодні з Омар, уже поїхала саньми даліше, а наші люди хочуть вибратися взавтра вранці вслід за ними. Хто не може дістати тут санок і собак, вибирається до міста. Сумніваюся, чи до завтрішнього вечора залишиться в нас ще з п'ятдесят робітників.

— Чого властиво Торн і Бейкер зупинилися в нашому таборі?

— Не знаю. Може хотіли відпочити. Але мусимо придумати якийсь рятунок, бо коли люди вивтікають, пропаде все. Одно щастя, що водопад не зовсім замерз і для санок там тільки одна вузька стежка. Обсадимо прохід кількома надійними людьми й дамо собі раду з утікачами.

— Ні, старий, це не вгасить гарячки золота.

— Застрілю, як собаку, кожного, хто поважився б утікати тією дорогою! — погрозив Грей, а лице його поблідло. — Аплетон оборонив Великий Яр уліті, а я це саме зроблю тепер.

— Ні, ти неправильно думаєш, — відповів О'Нейл. — Ці люди мають право відійти, коли

й куди їм здумається. Нам не вільно насильно затримувати їх на роботі.

— Гм, коли такий твій погляд, то мушу знов видумати пошесть і цих двох волокитів запроторити до лікарні. Випущу тоді, коли настане спокій.

— І це нікудишній спосіб. Почекай, я поговорю з цими мандрівниками. Коли виясниться, що кажуть правду, то сам виряджу всіх робітників у дорогу — нехай ідуть.

Еліза стрепенулася, а доктор занімів.

— Мурей! Чи ти збожеволів? — скрикнув лікар.

— Не розумієш мене. Адже ж так чи сяк повтікають, коли це гарячка золота. Можемо сміло вчинити їм цю ласку! Бо навіть утрата сотні робітників означає для нас руїну.

— В таборі кипить, — сказав Грей. — Мелленові ледве вдалося затримати при праці денну зміну. Пробуй ще ти промовити до них.

Вернулися до табору. Еліза мовчки поспішала за ними. Грей нишком кляв; О'Нейл задумався.

Лікар негайно привів Торна й Бейкера до канцелярії. О'Нейл з півгодини розмовляв з ними ввічливо. Обидва шукачі золота чемно й докладно розказали йому історію своїх пригод. На всі питання відповідали навбач щиро.

Спочатку лікар від часу до часу вмішувався до розмови й ставив їм деякі запити, але О'Нейл подав тайний знак і він замовк, лиш пальці йому нервово корчилися, немов хотіли вп'ялитися в пельки бур-

лак, що могли зруйнувати всі пляни підприємства. Його роз'ярення ще збільшилося, коли О'Нейл спокійно відпустив їх, мабуть — повіривши в їхню щирість.

Але на відході О'Нейл сказав до обох волоцюг:

— Тепер, коли про це золото знають уже всі наші робітники й хочуть залишити працю, моїм бажанням було б, щоб кожний з них мав однакову можливість здобути скарби. Тут вибухне гарячка золота і можуть бути жертви. Тому хочу сьогодні скликати всіх; ви, панове, поговорите з ними.

Торн і Бейкер погодилися й вийшли. Д-р Грей з лайкою накинувся на шефа, мов фурія, О'Нейл зловив його за руку.

— Тихо! — сказав зміненим голосом. — Не розумієш, що роблю. Знаю, що бурлаки брешуть, розумієш? Знаю це!

Рвучко взяв слухальце, покликав до телефону Дана Аплетона й коротко з'ясував йому все. Грей виразно чув гамований голос обурення інженера.

— Будь ласка, негайно зателеграфуйте до Кортес, — говорив О'Нейл. — Там у вас є приятелі. Що-прошу? Кого хочете спитати? Так! Добре, це людина відповідна й напевно має листу Гордонових робітників. Нехай негайно скаже нам, чи між Гордоновими робітниками є такі прізвища: Джов Торн і Генрі Бейкер. Хто вони й чим займалися. Отримавши відповідь з Кортес, відразу телефонуйте до нас. До побачення!

— Ці кремнеземки не з Аляски! — заявив рішуче, відкладаючи слухальце. — Торнові прібки з Невади.

— Думаєш, їх підіслав Гордон?

— Не знаю. Слухай, друже! Маємо декількох досвідчених шахтарів; заклика котрогось сюди. Хочу перевірити цей кремнезем.

XXIV

ТЕЛЕГРАМА З КОРТЕЗ

Вістка про постанову О'Нейла блискавкою розійшлася по таборі, викликавши між робітниками зацікавлення. До шопи, в якій звичайно обідали, почали напливати гурти робітників; незабаром зібралися всі, виповняючи будинок ущерть. Треба додати, що не були це ті самі робітники, які мали заштрайкувати минулої весни через під'юджування Ліна. Армія робітників, що ставила моста, складалася з найкращих людей, на яких можна було сполягати. Жертвенні для великої праці, терплячкі й витривалі на холоднечі і в недостатках — вони передусім були гордими громадянами Сполучених Штатів. Ця гордість підказувала їм, що можуть і повинні загарбати всі скарби, які знайдуть на шляху життя; тому з ними переговорювати було трудніше, ніж з іншою породою робітників. Це була, сказати б, робітнича аристократія.

Наталія з Елізою розуміли вагу тієї події, тому випросили собі в О'Нейла право бути на цьому вічу. Пан Блен, також дуже зацікавлений випадками, запропонував супроводити їх; усі троє з трудом пропхалися до битком набитої шопи.

Настрій зібраних не віщував більших надій на успішність переговорів. Були це люди загартовані й міцні, горлаті й пристрасні. Проте обох жінок зустріли ввічливо: давали дорогу й показували вільне місце.

Коли появився О'Нейл, збори привітали його бурхливо, але без признаков ворожости.

О'Нейл не був промовцем, не приголомшував блискотливістю слів. Він заговорив до робітників просто й до речі:

— Хлопці! Чую, що хочете податися в гори — на ріку Білу, бо там, кажуть, є золото. Не дивуюся вам, бо я сам готов так поступити, якби знаття, що там справді є золото!

— Господар до ладу говорить! — зично гукнув один робітник, а за ним розлігся голосний регіт. Юрба сподівалася, що О'Нейл буде вмовляти їх залишитися, а тим часом він потурає їм. Це відразу всіх утихомирило.

— Гаразд! — продовжував О'Нейл. — Але я хочу, щоб ділянина була справедлива: щоб користь із цих скарбів була для всіх однакова, щоб не збагатився тільки гурток вибраних. Тому треба, щоб загал знав усе. Місце, де ніби має бути золото, віддалене на триста миль від Великого Яру. Тепер зи-

ма — і знаєте, які з нею получені небезпеки. Сьогодні я розмовляю з Торном і Бейкером, отже хочу, щоб вони розказали це саме вам, що й мені. Тому я скликав вас тут усіх. Запевнюю, що, вирішивши пуститися в дорогу, не мусітимете гаяти часу на поїздку до Омар за необхідними закупками, бо я сам з власних засобів продам вам усе, що потрібне, і то без зарібку.

Зашуміли оплески й озвалися приязні оклики; дехто став викликати Торна й Бейкера.

Обидва показалися негайно — і Торн виліз на стіл промовляти. Спочатку був збентежений, але О'Нейл підбадьорив його; Торн почав довго й докладно оповідати про золоті скарби. Всі були захоплені. Ніхто не сумнівався в правдивості його слів, бо таким казкам загаль вірять безкритично.

— Ви досвідчений гірник, правда? — спитав раптом О'Нейл промовця. — Чи спроможні ви з першого погляду відрізнити золотоносну кремнеземку від ялової?

— Авжеж! — Уторік я працював на золотих полях Невади, в Джембо. Зо мною був і Бейкер.

— А коли пішли ви на ріку Білу?

— У серпні.

— Народу було там багато?

— Ні душі. Цей край не займаний і жде на відважних. Дуже багатий край! Сліди золота ми здибали на кожному кроці. А втім, маю ось прібки — вони говорять самі за себе! — показував кремнеземку, високо тримаючи її в руці. — Ми відмежува-

ли вже там свої уділи, а решта хай залишається для інших. Ідіть туди негайно. Що швидше, то краще.

— Прібки! Зразки! Покажіть їх! — вигукували робітники, протискаючись до стола. Торн подавав кожному шматок кремнезему.

— Хлопці, чи хто з вас бачив уже десь такий камінь? — спитав О'Нейл.

— Я бачив! — відізався один робітник.

— Де?

— В горах Невади, в Джембо. Я працював там на золотих полях.

Знявся регіт і глузування. Торн люто почервонів.

— Ну, то що? — закричав він. — Джембо не єдине в світі! Подібні золоті скелі ми знайшли на ріці Білій. Там достоту такі поля, як і в Джембо.

— Але не забувайте, хлопці, — продовжував О'Нейл, немов не дочувши слів Торна, що мало-хто з вас засібний у собаки. А хто їх не має, затратить три тижні часу на дорогу туди, три тижні на перебування там і три тижні на поворот. А харчі? Мусите подумати про харчі і — чи виплатиться вам шура за виправку...

Робітників почав огортати сумнів. Стали бентежитися. Тоді хтось гукнув:

— Не бійтеся, пане господарю! Якось дамо раду!

— Торн сам каже, що там немає ні душі, — відповів О'Нейл. — Це мене трохи дивує, бо ж ми чували, що там є кілька підприємств, які шукають

золота на Білій. А протягом чотирьох літ працювали там робітники Джека Делтона!

Ім'я Джека Делтона, безстрашного піонера Півночі, було на Алясці загальновідоме, тож згадка про нього зчинила в залі великий шум. Більшість робітників збагнула значення останнього натяку О'Нейла, а проте не хотіла вірити. Торн і Бейкер обмінялися вимовними поглядами. Надбіг д-р Грей. Швидко пропихаючись до шефа, здалека мигами подавав якісь знаки, а О'Нейл усвідомив собі, що коли хоче втримати своїх робітників, мусить діяти блискавично.

— Я не супротивлявся б вам, якщо б знав, що там справді є золото! — виголосив гучно. — Але там золота нема! Немає! Розумієте?!

Загула буря безладних розгуків. О'Нейл виступив удруге і змусив їх мовчати.

— Ці зразки, що їх тут бачите, не з ріки Білої! — прокричав голосно й самопевно. — Вони з гір Невади! Я впізнав їх відразу, але тут ще один підтверджує вам це саме. І Торн говорив, що працював у Неваді. Рештки догадайтесь самі!

Настрій зборів мигом змінився. Загриміли погрозливі вигуки, розтялися пронизливі свисти. Бейкер і Торн дивилися з-під лоба на свого прокуратора й на робітників. Грей допхався до О'Нейла й шепнув йому щось на вухо.

О'Нейл знов звернувся до робітників:

— Слухайте, люди! — прокричав щоголосу. — Ви самі чули, як Торн і Бейкер говорили, що вийшли на ріку Білу в серпні. А ми тількищо отримали те-

леграму, що обидва вони ще дві неділі тому працювали в Гордона!

— По тих словах настала смертельна тиша.

О'Нейл звернувся до обох бурлак з глузливою посмішкою:

— Що ж ви на це, панове?

Торн люто почервонів.

— Це брехня! Не вірте йому! — заверещав до робітників. — Ваш шеф боїться, щоб ви не покинули роботи!

Потім пильно зиркнув на двері, але на нього мигом звалилася важка лапа доктора Грея.

— Слухайте, що депешує нам касир Міського Банку в Кортез! — загув доктор, тримаючи Торна за комір:

“Джов Торн і Генрі Бейкер покинули роботу п'ятнадцятого біжучого місяця й вирушили ще з п'ятьма товаришами зимовим шляхом у напрямі Фейрбенкс. Торн — середнього росту, літ 35, рудий; Бейкер — чорнявий, зо шрамом на лиці.

Вілсон, скарбник”.

— Ви бачили їхні сані й собак, — сказав лікар, — а тут ось маєте рудого Торна! — гукав, хапаючи його за чуприну.

Торн залаявся й скривився з болю.

А товпа, як раніш була знагла повірила словам волоцюг, так тепер, переконавшись в обмані, кинулася на обох з погрозливою оскаженістю.

— Бандити! Обманці! Злінчувати їх! — знялися дикі голоси.

— Годі! — скрикнув О'Нейл. — Цього робити не можна! Кривда ще не сталася нікому!

— Так, але взавтра ми вже були б у дорозі! — обурювалися робітники.

— Карати забороняю. Вони прийшли до нас, бо мали такий наказ. Правда, Торн?

Торн завагався на мить, але сильний п'ястук доктора Грея стиснув його ще дужче. Зашипів з болю, побачив навкруги грізні обличчя, — і голосно став каятися:

— Господар каже правду! — признався щиро. — Ми зовсім не були на ріці Білій. То Гордон вислав нас сюди.

— Бачите, хлопці? — промовив О'Нейл. — Уже вдруге пробує Гордон відбити від мене робітників. За першим разом підступ не вдався тому, що Том Слетер захворував на віспу. Але, Богу дякувати, якось видужав — бідолаха.

Збори ревнули бурним реготом, бо славнозвісна недуга “щасливого” Тома давала притоку до жартів. Згадка про неї викликала дотепи й завдяки цьому напруження розм'якло.

— Не хочемо кидати праці! Лишаємося! Зістаємося! — заклекотіли вигуки. І раптом із сотень робітничих грудей зірвався лункий оклик:

— Слава нашому мудрому господареві О'Нейлеві!

Еліза й Наталія, що стояли в натовпі робітників, усім серцем пристали до цього оклику. Вони обнялися, плачучи та сміючись на radoцax.

— Добре, дуже добре поступив пан О'Нейл, — сказав до них пан Блен. — Я передбачував гірший кінець.

— Хлопці! — продовжував О'Нейл. — Перед нами велитенське завдання! Цілі гори праці! Ми вибрали до цього вас, бо з такими робітниками, як ви, не порівняється ніхто в світі. Слухайте! Пам'ятайте, що від вас залежить існування “Залізниць ріки Лосося”, яка прославить вас. Будуйте моста. Він мусить бути готовий до кінця весни. А цих ось тут не треба карати. Досить буде вигнати за двері й висміяти.

— Так, так, за двері! — загули хором, і тоді обидва Гордонові агенти під жарти й глузування стали хильцем скрадатися до виходу.

Вертаючись увечорі до хати, О'Нейл був знеможений. Ця пригода виснажила його сили.

Коли відчинив двері, його кімната, яка ще вчора була пустирна, холодна й насумрена, тепер мило обдала його теплом, вигодою і привітністю. На його ліжку спала Наталія, а побіч у глибокому фотелі дрімала Еліза. Коли він став на порозі, збудилася, приязно всміхнувшись.

— “Султане” міста Омар! — сказала. — Ти поступив сьогодні великодушно й велично. Я була така щаслива... така щаслива...

Поклавши палець на устах, глянув на сонну Наталію.

— Де звелиш нам переночувати, володарю? — спитала шепотом.

— Тут!

Узяв її за руку й погладив утомлено.

— Все буде гаразд, — шепнув. — Тепер пора спати. Велике спасибі за порядки. Моя нора перемінилася у великопанський сальон. Але оціню це якслід тільки взавтра. Добраніч!

І пішов на нічліг до інженера Паркера.

* * *

Вістка про невдачу Торна й Бейкера застала Гордона в Сетл, куди приїхав, щоб зробити останнє зусилля запобігти упадкові кортезанської залізниці. Не дуже здивувався, бо вже звук до цього, що О'Нейл усі його підступи зводив на нівець. Почав тратити самопевність. У його душі кипіло пекло сумнівів та розчарувань. І були причини. Проєкт будувати кооперативну залізницю з Кортес спочатку здобув одобрення загалу, але ця велика слава не була тривка. Статті Елізи Апплетон доп'яли свого. Ставало щораз тяжче вербувати пасвиків. Усюди бачив невдачі й відмови.

Але найгірше це, що став нездужати. Заскоро втомлювався, тратив енергію й охоту змагатися з новими перепонами. Щось, очевидно, попсувалося в його досі здоровому організмі. Недотягали головні нерви й мозок, невдачі лютили до божевілля, напала безсонниця.

Це почалося від часу суперечки з Даном Апплетоном у бібліотеці. Причина не в пошкодженні тіла, а глибше.

Опритомнівши після відходу Наталії й Дана, спалахнув таким гнівом, що кілька днів ходив по кімнатах, мов без розуму, й нікуди не виходив. На-

віть Гльорія та підлесливі слуги не мали відваги підступити до нього. По кількох днях вийшов з хати, але хворобливе подразнення не минуло. Люди стали цуратися його, мов зараженого й небезпечного, а це кидало його в ще більшу сказину й розпуку. Бувало вже й свідомо силкувався перемогти себе, але не було сили. А тепла пікловитість Гльорії доводила до осатаніння.

В такому стані Гордон виїхав до Сполучених Штатів збирати нові фонди на підприємство, що після недовгого розцвіту стало хилитися до упадку.

Два тижні даремних зусиль і розчарувань переконали його про зайвість дальшого труду й заходів. Ще в останній розпуці борсався сюди-туди, ще оголосив у часописах кілька недоладних та їдких статей, але цим замкнув перед собою двері решти капіталістів.

А везабарі грянула вістка, що кортезанський банк Гордона припинив виплати, бо налякані паєвники стали масово вибирати вклади. Щоправда, він спростував цю поголоску, але, знаючи його брехливість, це заперечення прийняли за потвердження. Врешті, після лементу прси, звернула на нього увагу влада. Почалося суворе судове слідство над всіма його грошевими оборотами й маніпуляціями.

Гордон найперше признався перед самим собою, що він розбитий і зруйнований. Пропасть розз'явилася на нього своєю чорною пащею. Різноманітність підприємств: залізниця, копальні, тощо —

приспішили його упадок, бо все це було так переплутане одне з одним, що годі було будь-що врятувати.

Його огорнула така біснувата лють, що урядовці вивтікали з його канцелярій, повідрікавшись становищ, і стали в ряди його перших ворогів. Мало того. Нарешті й громадяни міста Кортес, які досі були сліпим знаряддям у його руках, прозріли й обернулися проти нього. Рухоме й нерухоме майно займали численні вірителі — й так захопили всю започатковану залізницю, а гарячіші потерпівші нетерпляче очікували на його поворот, щоб розправитися з ним особисто. До Сетл з'їхалося чимало акціонерів “Спілки Гоп” і без обиняків заговорили, що справу слід передати до прокуратора. Гордон побачив, що та громовиця, яка розв'язалася над його головою, може не тільки рознести майно, але й його самого загнати до в'язниці. В хорій уяві вже замаячили грубі мури й ґрати. Серце завмерло з сорому, страху й ганьби, що напали на нього вперше в житті.

Вкінці збунтувався проти нього його розум.

* * *

Одного вечора підійшов до капітана Бренана високий мужчина з непритомним поглядом і тремтливими губами. Бренан стояв на березі, пильнуючи вивантажування з пароплава всілякого приладдя для О'Нейлевої залізниці. Глянувши на мужчину, ледве впізнав у цьому жалюгідному привидові недавнього ще гордого Гордона, що трусив усією Пів-

ніччю. Нещасний дивився на нього благально-лячно, нервово сіпаючи його за рукав.

— Ну, гаразд, все в порядку! — сказав ірландець у відповідь на його незрозумілий шепіт. — Візьму вас на свій пароплав. Не зловлять вас. Не бійтеся нічого.

— Заплачу вам солоно, щедро, — дзвонив зубами Гордон. — Я дуже багатий. Маю прибутки. Величезні прибутки. Залізничі, копальні, банки. Візьміть це на завдаток.

Бренан здивовано подивився на якісь папери, що Гордон притяма пхав йому в кишеню.

— Але ж, добродію, — сказав спроквола, — це не гроші, а якісь акції.

— Що? Акції? Можливо. Але в акціях — гроші. Великі гроші, капітане. Треба тільки вміти ними обертати. Навчу вас цього на пароплаві.

Його непритомні очі спинилися на довгому ряді робітників, що тягнули паки з матеріялами на будову мосту. На кожній скрині прочитав адресу свого суперника. З трудом відірвав очі від цих ненависних букв і скрикнув весело:

— Славно, капітане! Славно! Ми на шляху до перемоги. Аляска для Аляски! Без дорогоплатних достойників, без посередників. Власна залізниця міста Кортес!

— Ідіть, будь ласка, на пароплав — і спати, — м'яко сказав Брендан. — Вам треба відпочити. Гей, там! Заведи пана Гордона до моєї каюти й подай, чого зажадає! — звелів морякові добродушний капітан, змилюсередившись над тією нещасною істотою.

Дивився йому в слід і подумав, хитаючи головою:

— Но, но! І ця людина мала копальні, залізниці й удову! Бідна вдова побачить його хіба в кайданах, бо на це він заслужив собі. А зрештою, кайдани оминуть його, бо ж на нього впала ще більша кара — втрата розуму.

XXV

ЛЬОДОВИКИ ДАЮТЬ ПРО СЕББЕ ЗНАТИ

Плян будови мосту був опрацьований якнайдокладніше, а в підготові передбачено всі несподіванки. Однак О'Нейлеві інженери попали на зовсім неочікувані перепони, яким мусіли протиставити всі свої здібності, зручність і винахідливість.

Найбільшою перешкодою був, очевидно, холод. Він неймовірно утруднював опускання підвалин на дно ріки і вставляння велитенських стовпів. Усі цементові роботи треба було виконувати під дахом, а матеріяли для сполування — розігрівати. Щоб забезпечити людей перед страшною хугою, збудували широчезні дахи й загати-вітроломи. Все це частково передбачено. Але в самому розмасі зими, зараз після від'їзду Наталії й Елізи, виринула нова небезпека, найгрізніша з-поміж усіх тих, які досі траплялися О'Нейлеві в роботі.

Інженер Паркер, укладаючи пляни, думав, що обидва льодовики будуть мертві аж до весни. Це було імовірне і логічне. Але Аляску не зобов'язують закони кліматичної логіки. Бо оце раптом — в пору найгостріших морозів — почалася така відлига, що всі остовпіли з дива. Гарячий подих Тихого океану торкнувся одної ночі північної землі, а вранці із снігу й льоду підносилися хмари й мряка. Хлинув дощ. Це небувале явище обдало всіх тривогою. Здавалося, що якісь злі духи постановили знівечити всі пляни людей перед брамою до царства недоторканої природи.

За один день з льодовиків уже ринули рвучкі потоки, а Джексон посунувся раптом уперед, мов корабель, що спускається на воду. Глухі громи й гул пригадали всім страшні дні весни й літа. Грубий лід на ріці Лосося ще стояв, але на його поверхню люнули води, досягаючи чотирьох стіп глибини. Ріка стала двоповерховою. Враз зацікавилися переляку. Великий льодовик, посуваючись перед себе, торочив лід ріки, мов воєнний таран. Панцир криги семистопової глибини розлітався на куски, що стали тамувати течію. На півмилевій відстані нижче мосту дві льодові греблі загатили русло ріки так, що досі гладка поверхня перемінилася в гори льоду. Виявлялася можливість — і того О'Нейл найбільше боявся, — що ці криги згодом можуть замкнути русло ріки, мов неприниклива гать, а тоді нагромаджені води затерли б усякий слід по всій його велитенській роботі. Тут було можливе все — і людський геній не міг приборкати стихії.

О'Нейл здався на волю Божу. Щодня вранці біг дивитися, чи гори льоду збільшилися, чи змаліли, і просив небесних сил, щоб послали якусь зміну. Робили довгі проби при зрубі мосту, щоб перекона-тися, чи лід не розторощить нових стовпів, яких ще не встигли опанцирити сталлю. А сніг топився по-стійно і дощ лив, як з відра. Руслом Лосося пливли тепер дві ріки: одна мовчазна й тиха, схована гли-боко під льодом, а поверх неї — друга — рвучка, мов потік, гнала відламки льодовиків. Великий Яр гув різноманітними перегомонами льодовика, що спроквола, але невблаганно посувався вперед.

Аж одної ночі, як появилася, так нагло й зникла ця несподівана весна. Повіяло холодом, потиснув мороз, а пливуча кригами річка покрилася ожелед-дю. Джексон застиг і стала тиша, а люди знов по-чали тупати ногами й вимахувати руками, щоб ро-зигрітися. Але льодовик підсунувся на цілих чоти-риста стіп від того місця, де був завмер увосени, і тепер загороджував ріку до половини її ширини.

Зате міст перебув цю пору щасливо, без пошко-дження.

Накладати сталеву ув'язь у ці морози не було змоги, тому Паркер звелів тільки забивати палі й доповнювати рипштовання, щоб на провесні швид-ко докінчити працю.

При кінці березня приїхав до мостового табору Дан Аплетон з дружиною і з сестрою, для яких О'Нейл уже заздалегідь приготував затишне житло. Обидві приятельки, як і Дан, хотіли побачити останню дію вирішального змагу. А мало це стати-

ся з ментом рушення криг. Перевантажений роботою О'Нейл не мав для них ні хвилини часу й тому вони почувалися трохи призабутими, але зате щораз краще розуміли й відчували велике напруження серед армії робітників та величинь відповідальности її вождя.

Дан поринув у праці й нечасто бачився з ними. А Паркер і Меллен не помічали їх зовсім. Тільки О'Нейл інколи всміхався й промовляв пару теплих слів. Його очі віддзеркалювали їм великі турботи й утому.

Еліза мала змогу насолоджуватися хоч близькістю любої людини. На самоті в Омар думала про нього, пишучи повість про своє кохання. Створила історію-епопею про підприємця-героя, що всупротив усім перепонам поривається до своєї мети. Писала про О'Нейла.

В угоду своїй вдачі та настроєві, знов узялася впорядковувати О'Нейлеве помешкання. Вдача не любила безділля. А настрої? Кохала О'Нейла, тому піклувалася ним.

Таїлася зо спрятуванням його кімнати. Ніхто не знав, що чистить його одіж, що розмовляє з його речами... Навіщо кому знати? Робила це для себе, для свого вдоволення. О'Нейл довго не знав про це, а коли й помічав у своїй кімнаті яку зміну на краще, то думав, що це його кухарчук Бен подвоює свою запопадливість.

Аж ненароком сама зрадилася. Раз О'Нейл влетів за чимсь до хати, коли Еліза завзято чистила щіткою підлогу. Майже обурений спитав її, нащо

вона це робить. Її збентеження та рум'янці сказали йому всю правду.

— Отже це ви, панно Елізо, робили мені цей по-прят? А я хвалив Бена за роботящість! А це ж ледащуга-дармоїд. Але я з цим не погоджуюся. Де ж пак! Це я вам повинен прислужувати.

Еліза скоро перемогла своє збентеження.

— Ні! — заявила вперто. — Люблю порядки й робитиму їх. Бен не тямить. А ви не маєте права мені забороняти або приказувати. Не маєте влади надо мною. Жодної влади!

— Панно Елізо! — промовив сердечно, розглянувшись по охайній кімнаті. — Мені дуже приємно заставати такий порядок у хаті. Але прикро, що ви займаєтеся непосильною для вас чорною роботою.

— Зовсім не чорною! Дозвольте спитати, чого ви прийшли сюди в таку несвоєчасну пору? — спитала зачіпно.

На устах О'Нейла погасла посмішка й він сказав глухо:

— Лід підноситься.

— Як це розуміти?

— Наш старий Джексон-льодовик знов показує роги. Струшує з себе нові криги, — лід підноситься, а через те хитається наше риштовання й палі вискакують з дна ріки, мов тріски.

— То зле, правда?

— Дуже зле. небезпечно. Коли не знайдемо рятунку, сітка розвалиться, а тоді все пропало.

— І немає на це ради?

— Є, але потрібно багато людей. Треба зрубати брили льоду, що поприкладали до палів. А цей лід десять стіп завгубшки. Я запріг до цього всіх робітників і послав ще до Омар за Томом та іншими людьми. Безпереривно мусимо працювати день і ніч — цілу добу.

— Але ж в Омар немає людей.

— Знаю. Том вирушить у роз'їзд до Гоп і до Кортес по робітників. Ходіть, панно Елізо, подивитесь на нашу працю.

Коли вийшли, оглянувся за Елізою, що йшла за ним, і в його очах мигнув блиск вдячності.

— І як це я не міг помітити відразу, що це ви робите в мене порядки! Пробачте! Я тепер — мов неприємний. Не бачу нічого.

— Така вже доля кожної господині, — засміялася Еліза. — Ніхто не помічає її праці.

Зупинилися над рікою. Побачивши все на своєму місці, Еліза здихнула легше. Всюди кипіла робота. Лід розбивали молотами, хоч упорівень до його губини удари молотів скидалися на дитячу іграшку.

О'Нейл пояснив, що лід покищо піднісся тільки на цаль, але він здимається постійно — знак, що вода під льодом прибуває. Це може погубити їх усіх.

Еліза цілий день стояла над рікою, з милосердям дивлячись на ці надлюдські зусилля. А ввечорі сказав їй Дан, що лід підноситься далше. Тоді вклякнула й почала гаряче молитися.

Тим часом на ріці — при світлі палаючих смолокипів і ліхтарів — щодуху працювали потомлені

люди. Свердлували, рубали, били й розсаджували небезпечні брили. Гукали наглядачі й ганяли інженери. А над ареною тієї надлюдської праці, немов променистий ореол над безсмертними богами, сяjala бліда полярна зоря.

Вранці прибув Том, а з ним — п'ятдесят людей.

— Приволік усіх, хто лиш міг ще рухатися, — сказав, розгріваючись під піччю О'Нейла.

— Ти був у Гоп?

— Був і бачив того бандита. З ним гірше, ніж ми думали. — Том стукнувся пальцем у лоб. — Згубив п'яту клепку. Не всі вдома.

— Збожеволів?

— Так! А місто подожне. Всі вивтікали. Вулиці засипав сніг. Ах, це ж і образ... — зітхнув, хитаючи головою.

— А пані Гордон? — стурбовано спитав О'Нейл.

— Ця жінка поразила мене. Від хворого — ні на крок. Піклується, мов дитиною. Рубає дрова, носить вугілля — все робить. Аплетони запрохали її до себе, але вона не хоче його лишити. А Гордон сидить за бюрком і фантазує нові проєкти. Твердить, що в Гоп є золото — повно золота! Він хоче добувати його з диму. Заведе годівлю качок, їх пір'я спалюватиме, а цей дим переміниться в золото. Така думка засвітила йому в голові, коли раз спалив був подушку.

— Бідна людина, — тихо озвався О'Нейл. — А був це розум небуденний.

— Як не кажіть, а він має щастя! — сердився Том. — Подумай лиш: удови й сироти були його жертвами, крав направо й наліво, а тепер конаючи вже, все таки має при собі закохану жінку.

Зітхнув і поклав у рот три кусочки жвачки.

— До речі, О'Нейле Мурею, а коли ти думаєш одружитися?

О'Нейл здригнув.

— Том, ти одурів! Це не те, що будувати моста. Тут треба бути молодим, вродливим, бо це має велике значення в подружньому “підприємстві”. Та й чи полакомилася б на мене яка?

Слетер обвів постать свого шефа сумовитим поглядом і сказав:

— Думаю, маєш певні підстави думати про жєнячку, Мурею. Я ні разу в своєму житті не був красунем, а проте, бачиш, якомсь одружився.

Він важко відсапнув і вийшов.

О'Нейл вдягнувся в хутро й зиркнув у дзеркало. Побачив своє посивіле на висках волосся та зморщчки на лиці й відвернувся з почуттям несмаку, що допустив до себе слабість та цю думку, на яку навів його Том Слетер.

Вийшов з хати і помітив, що лід не опадав. Не дивлячись на всі людські зусилля, з дня на день підносився на стопу вище. Але врешті, коли небезпека досягнула верхка, відламки з Джексона осіли і лід поволі зійшов до давнього позему. Проте був такий твердий, як і взимі — не тріскав, не во-рушився, задубівши на місці.

XXVI

КРИГА РУШАЄ

П'ятого квітня надійшло останнє сталеве литво. Тоді почали будувати перше звено мосту. Люди взялися до праці з запалом. Задзвенів металічний спів свердел у залізі і заскреготали під'ємокрани, двигачи вантажі. Майже на очах почало мережатися сталеве кружево — легке, але тривке. Воно мало подужати буревії, що дмуть із силою сто миль на годину. Звено схоже на дивну будівлю з царства мрійних снів. Воно більшало з неймовірною швидкістю, наче піднебний привид-чудо. Кожне литво приходило з фабрики вже відповідно виміряне; його тебе було тільки вставити на властиве місце.

Зима минула й переможна весна огорнула світ. Сніги танули дуже швидко, а повітря запахло бальзамом. Де-не-де обнажилися узбіччя гір і з-під снігу виглянули кущі карловатої сосни. Морозні вихри з півночі вже не долітали до Великого Яру. Дні довшали — збільшувалися робітні години.

Вісімнадцятого квітня докінчили перше звено. За тринадцять днів робітники Меллена встигли вложити в будову чотириста стіп такої важкої сталі, якої досі ніде ще не вживано для мостів.

Праці не переривано ні на хвилину. Вже підготовили матеріал на слідуєче звено. І знов безконе-

но заводили свою дику пісню свердла й під'ємокрани. Врешті залізними в'язами спрягали береги з вершком другого моноліту, що сторчав з русла ріки. Добре зорганізована праця йшла рівно й швидко. Кожний робітник знав своє місце й свою роботу.

Узбіччя гір почорніли зовсім і з них ринули перлисті потоки. Сліпучо-білий лід посірів. Це віщувало наближення менту, коли ріка вирветься на волю і з неприборканою силою виступить із свого русла.

За чергових шість тижнів узято в нюти ще триста стіп сталі й так закінчено будову другого звена.

Раптом роботу мусіли припинити. Прийшла вістка, що частину матеріялів вислано не навпростець, а окружною дорогою. Сталося це тому, що фабрики в Пітсбургу припізнилися, а коли врешті вислали матеріяли, то якраз настали метелиці в горах Сієрри. О'Нейл був якраз в Омар і дуже хвилювався. Робив усе, що міг, щоб прискіпити транспорт, але дарма.

Меллен понуро блукав по своїй недокінченій будові, а Паркер стежив за шпилями гір і міряв глибину танучих снігів. Хоч усміхався, але не міг затаїти занепокоєння, що тихо роз'їдало його істоту.

Вкінці довідалися, що капітан Бренан уже завантажив сталь на свій пароплав і вирушив у дорогу. Але південний вітер не дозволи йому приїхати так скоро, як сподівалися.

Минуло дванадцять днів — довгих і важких, мов торттури; щойно шостого травня робітники почали будувати третє звено. Знов закипіла похопна праця, та ледь успіли закласти половину сталі, як із

шпилів Джексона сипнула лавина брил та відламків, а річний лід, уступаючи перед цим тягарем, посунувся на стопу даліше, спихаючи дуже складну сітку риштовань, на яких спиралася основа звена. Стверджено, що будівля пересунулася на тринадцять цалів поза лінію.

Еліза довідалася про цей випадок від Блена. Спочатку не зрозуміла далекойдучости цієї події і здивувалася, коли Блен виразно похнюпився.

— Тринадцять цалів — це ж дрібниця впорівень до півтори тисячі стіп, — сказала Еліза.

— Вам це не зовсім ясно, пані, — з посмішкою чемно пояснив Блен. — Тринадцять цалів чи тринадцять стіп у такому випадку — однаково. Суть у тому, що, поки не вдасться напростувати цілости, робота не піде вперед. Цілий той ліс палів і стовпів треба пересунути на попереднє місце.

— Хіба ж це можливо? — зітхнула Еліза. — Тих палів — цілі тисячі.

— Невідомо. Мені вже здається, що для цих людей немає нічого неможливого. Оце почали розбивати лід і вбивати нові палі. Хотять до них прив'язати тамті зрушені й так сподіваються натягнути цілу будівлю. Правда, це досі нечувана річ, але може вона їм удасться. — Недовірливо глянув на погоже небо й додав: — Цікаво, яка ще буде несподіванка. Це псує нерви.

А на ріці знов закипіла нова робота. Меллен звелів парою топити лід. Дерев'яні капари лунко вбивали довжелезні палі в дно ріки даліше від заго-родженого місця. Довгими годинами люди ціпені-

ли в льодоватій воді. Цю підготову закінчили скоро. На будівлю закинули петлю з залізних лив і, коли стало смеркати, риштування вернулося на давнє місце. Це було невидане чудо техніки. Воно було конечне, бо лід топився невпинно й швидко, отже часу на роботу залишилося обмаль.

Тринадцятого травня знагла скрес другий льодовик — Гарфельд. У зимову відлигу, що оживила була його молодшого брата, він не збудився, але весняне сонце воскресило його й він посунувся вперед спроквола й грізно. Трісли грубезні льоди на озері, а на ріці вони притьма пхалися на міст.

Будівничі зжахнулися. Це перейшло всі сподівання та передбачування. Було ясно, що Гарфельд не міг спинитися в поході. Мов ніж велитня, якого ніяка сила не могла відбити, страшне вістря дев'яностопового льоду з нестримною силою насувало на міст. Загриміли обвальні брили, а жаский клин наближувався до мосту. Що нагальніше його били, то швидше він посувався. В цій борні з льодовою примарою робітники змінювалися, але тамті при будові третього сталевого звена були на становищах без відпочинку, бо лід посувався й сіль риштування була під постійною загрозою.

Чотирнадцятого травня ввечорі, коли вже ось-ось кінчали будову третього звена, враз попсувався його долішній лук і поломились під'ємокрани. Робітники, що працювали на риштуваннях, повисли над пропастю смерти. Закладання крицевого литва перервано, а за той час лід піднісся знов і здавалося, що вже ніхто й ніщо не врятує сіті. Було ясно,

що якби під натиском криг вона завалилася, льодоваті хвилі похоронили б сотні людей.

Опівночі шіснадцятого травня заложено останні клямри, але позем льоду досягнув уже такої висоти, що долішню частину звена зіпхнуло знов на вісім цалів і ця різниця постійно зростала.

І знов стали розбивати лід. Коли ж розсікли вже верхню верству, риштування раптом здригнуло і з сухим тріском десь розірвалося.

Рев жаху — і робітники в божевільній паніці пішли в розтіч. Звалювали один одного й місили ногами своїх товаришів. Інженер Меллен владно крикнув і спинив їх. Самопевність його голосу переконала, що небезпеки немає. Вкінці усунули решту підпор і тоді півтори тисячі тонн металю безпечно повисло на кам'яних стовпах.

О'Нейл ішов до хати смертельно знеможений, бо не спав уже шістдесят годин. Бачив Тома, Дана й решту "хлопців"; бачив Елізу й Наталію. Але не мав сили говорити. Чув, мов крізь сон, як робітники поздоровляли Меллена, Паркера та його. І думав, що даремні тріумф і радість, коли остання проба ще не минула.

Одягнений звалився на ліжку, а через годину під третім звеном упало риштування, що було вже зайве. Щоправда, міст ще не був готовий, але найважчу роботу скінчили. Четверте, цебто останнє звено мали вже ставити над мілиною, тому більших труднощів не сподівалися навіть тоді, якби лід рушив перед закінченням робіт. Цей час можна було б перечекати, але О'Нейл хотів дотримати умови.

Еліза в захваті приглядалася до цих несамовитих дужань з природою, але коли небезпека минула, відчула в собі зміну. Досі жила співчуттям до О'Нейла, який боровся зо стихією; тепер, коли переміг, її огорнув жаль; усвідомила собі, що тепер вона тут зайва. У своїй діяльності він досягнув вершка успіху й це щастя усувало її з шляху його життя.

Так роздумувала в кімнаті на самоті. Глянула в майбутність. На півночі зацвіла весна, а вона скінчила свою повість; треба почати нове життя.

Хтось постукав у двері. Здивувалася. Це був О'Нейл.

— Я стужився за вами, — сказав просто. — Всі тепер над рікою. Приходжу, щоб ви мене поздоровили.

В його очах — радість перемоги. Знов був молодий, життєрадісний, владний. Ні сліду втоми. В нього було велике кохання... зо щастям. Еліза заздрила їм.

А він говорив:

— По суті заслуга тут тільки цих двох: Паркера, що зладив плян, та Меллена, що цей плян здійснив. Ну, але ж і я при цьому трохи помагав, — додав з посмішкою.

— Небезпека вже минула, правда? — спитала Еліза.

— Не зовсім. Хоч Меллен уже телеграфував до Нью Йорку про нашу перемогу, все ж таки ми ще не перемогли, бо не знаємо, що буде, як рушить лід. Але міст витримає! — усміхнувся весело. — Я пев-

ний. Тоді вже спочину. Коли позбудуся відповідальности, буду вільний, як молодий олень. Думаю, панно Елізо, що й ви тоді відпочинете, правда?

— Ваші мрії, про які ви говорили тоді на березі в Кіак у бурю, тепер здійснюються. Ви володар цього великого краю.

— О, так! — говорив швидко, мов хлопчик. — Шнури потягів, рух, розквіт, добробут! Ось слід, який хочу залишити по собі!

— Може колись доля кине мене ще сюди на Аляску, тоді погляну на ваш твір і подумаю собі, що я також вложила в нього свою малесеньку пайку, — сумно сказала Еліза.

— Як ви кажете? — спитав здуміло. — Адже залишитеся тут аж до закінчення робіт!?

— О, ні! Внезабарі виїжджаю на південь. Може навіть найближчим пароплавом. А втім, ще сама не знаю...

Його лице посіріло, очі згасли.

— Я не був на це приготований... Чи вам не добре з нами?

— Добре, — відказала нишком. — Але я також мушу працювати в своїй ділянці — так, як ви у своїй.

Дивився на неї докірливо, мов на зрадницю.

— Шкода, — зітхнув. — Зрештою, це правда... І я думаю, що це не місце для вас. На півдні вас напевно ждуть якісь інші люди. Може й тужать... Принесете їм радість і сонце, як принесли нам. Так... Не будемо вас затримувати. А тут без вас стане порожнеча... Жаска порожнеча... Так, я це знаю...

Змагалася з собою. Признатися йому, що залишитися тут — це її мрія, але тоді, коли він проситиме? Ні!

— Повезу до видавців свою повість, — сказала. — Хочу продати її. Ви, пане О'Нейл, були моєю темою; я писала про вашу борню з льодовиками, з зимою та з іншими страшними перешкодами.

— І без кохання?

— Кохання є. Навіть багато, — відповіла палко, почервонівши по вуха.

— Ви, панно Елізо, зовсім не така, як показалися мені при першій зустрічі. Ви цілком інша. Чи вільно знати, як виглядає героїня вашої повісти?

— Це така дівчина... Вона якраз для такого мужа, як ви, пане О'Нейл. Висока, темноволоса, жартівлива, ну, й — очевидно — напричуд вродлива.

— Яке ви дали їй імення?

Еліза завагалася.

— Віолетта! — призналася врешті. — Якось не вдалося мені добрати іншого.

— Навіщо? Воно дуже миле. Мені подобається.

— Ох, хіба лиш у повістях. Бо в житті воно надто ніжне й невловиме.

Сказавши це, перелякано відчула, що її лиця пашать. Їй видалося, що О'Нейл глузує.

— Чи вільно мені надіятися на дозвіл прочитати рукописа вашої повісти?

— Ой, ні! — боронилася. — Хоча б тому, що закінчу її тільки тоді, коли рушать льоди. Мушу побачити останню дію драми.

О'Нейл вийшов сумний і задуманий. Коли усвідомив собі, що втратить її, почувався нещасливим. Силкувався вгадати, чи так тужать батьки за дітьми або — чи закоханий може так глибоко терпіти на саму думку про розлуку. Бо в його душі склалося якось так дивно, що згадка про Елізу викликала одночасно два почування: батьківську любов і юнацьке кохання.

XXVII

МРІЯ СТАЄ ДІСНІСТЮ

Другого дня вранці — ще вдосвіта — Елізу збудив голосний гомін. Зірвалася й прискочила до вікна.

— Пливе! Пливе! — гукали робітники. Почула, що Дан у сусідній кімнаті вдягається, як на пожежний сполох. Кликнула його, але він, не відповівши, мов божевільний, вигнався з хати. Тоді знов припала до вікна. Вулицею гналася непроглядна маса робітників. Очевидно, бігли на ріку, але з безладних перегуків годі було зрозуміти, що пливе — лід чи міст.

Ах, той міст! Сама думка про можливе нещастя стискала її за серце. Вдягалася й кликала Наталію — і не могла впізнати свого власного голосу.

— Не знаю, що зо мною! — бідкалася за стіною Наталія. — Так боюся, що Дан може впасти чи скалічитися... Ах, Елізо! — її голос був трагічний.

— Де ж він? Десь нема другого черевика!

Еліза не відповіла наївній Наталії. Миттю вдягнулася і під розпучливі скрики приятельки побігла за братом.

Її обдало почуття невимовної полегкості, коли побачила, що міст стоїть цілий і незрушений. Вона з трудом пробивалася вперед крізь натовпи, що чорним муравлицем вилягли на беріг ріки. Так! Міст стояв непорушний; був гордий і шляхетний у простоті своїх ліній. Але під мостом, ген — як оком кинути — не було вже видно одноманітного твердого панциря льоду. Всюди переблискували пливучі білі криги. Великі, лискучі брили потиралися боками й тут то там викидалися на беріг — і розкладалися величезними картами, мов зміщувані рукою велитня. Інші ж цілими ватагами оскаженіло накидалися на могутні льодоломи, що стояли на сторожі перед стовпами мосту, спинялися на їх камінних грудях, з гулом розчереплювалися, а їхні канти мерехтіли лезами шабель.

Півмилі вниз від мосту, де ріка Лосося виминала льодовика, сперті криги стали тамою. З гуком і скреготом продиралися крізь вузьку протоку, гнані силою роз'юшених вод, що прибували з теплим леготом весни.

Але вся увага людей біля мосту зосереджувалася виключно на одній його точці. Еліза глянула туди й спочатку не зрозуміла, про що йдеться, — і тільки за хвилину почула чийсь слова:

— Виходив разом з нами, але надумався й залишився.

Зрозуміла їй зітхнула важко. Далеко в лябіринті спідніх в'язів мосту стояв О'Нейл, обіруч причепившись до зовнішньої поперечки й приглядався до лютих наступів криг на льодоломи.

— Божевільний! — зжахнувся хтось за плечима Елізи. — Криги здуваються й підносяться так високо, що можуть його зачепити й зірвати з мосту.

Затремтівши нервово, Еліза стала пропихатися даліше. Задихана, вкінці опинилася перед входом до звена мосту. Біля неї стояв Паркер, Меллен і Том Слетер.

— Ваш шеф он там! — крикнула до Тома.

Слетер зиркнув на неї, помітив її трагічне лице й відповів лагідно:

— Він там, але йому нічого не загрожує.

— Кажуть, що там небезпечно!

Том ледвепомітно посміхнувся.

— Будьте спокійні, пані! Мурей не згине.

— Небезпеки немає, — коротко додав Меллен.

— То чому ж він пішов туди сам, а ви всі тут? — спитала недовірно й затято.

— Він нам звелів бути тут, — пояснив Том.

Меллен не зводив очей від крижаної тами. Протоку загатило й вода притьма стала прибувати. На лівому березі вже досягнула ліса. Враз тама рухнула й малоощо не доторкнулася до мосту.

В цей мент крізь натовп прорвався Дан з Наталією, що на бігу застібалася й пригладжувала розкуйовджене волосся. На одній нозі — замість черевика — зателепаний патинок. Її темні очі з переляку неймовірно розширилися.

— Навіщо дозволяєте йому стояти на мості? — гостро спитав Дан. — Тама підноситься. Невідомо, що може скоїтися. Коли це потриває довше, міст завалиться...

— Ніколи! — різко перебив Меллен. — Саме пекло не подолає його.

Враз у натовпі робітників знялися побідні оклики. Бо ось дивовижних розмірів крига, вдарившись об льодолом, розсіклася на міріяди дрібних миготливих шматочків.

Але рев води, загамованої тамою, дужчав щомить і дедалі більше ставав оглушний. На озері вдарили громи. Це з шпиля Гарфельда звалилася така брила льоду, що ріка від мосту до протоки стала котлом з кипучими кригами.

Еліза несміливо сіпнула брата за рукав — аж тоді він помітив її.

— Денні, чи йому не загрожує небезпека?

— Ну... ні... Меллен каже, що все гаразд. Тільки побоююся, щоб ця проклята тама...

В ту мить Еліза спазматично заридала й Дан метнувся до неї. Але його сестра не була істеричка. Вхопила Тома Слетера за плече й голосно спитала:

— А що було б, якби тама не розійшлася?

“Щасливий” Том дивився на неї затуманено. Не розумів її питання.

— Чи лід міг би зірвати моста, якщо б вода прибувала дальше? — переспитала Еліза.

— Меллен каже, що ні! — спокійно сказав Том — і знов задивився на ріку, що скидалася на чорторий пекельних сил. — Я не раз говорив їм, що

вони навіджені, — промимрив сам до себе. — Цей край не для білих людей, а це місце не надто пригоже для будування мосту.

Його обурення враз перейшло в скрик подиву, коли Еліза тінню майнула повз нього й мигом опинилася в роззявленій пащі залізної ув'язі, над якою йшов мостовий шлях.

Меллен метнувся спинити її, але дарма. Шугнула вітром і, не чуючи розпучливого взивання Наталії й Дана, бігла так, немов їй горіло під ногами. Крізь кружевосплеті долішньої ув'язі бачила води ріки, біснуваті кипучою піною й воружками горами льоду. Здавалося їй, що повисла в повітрі — і, мов у повітрі, летіла щодуху зі страху, щоб її не догнали. Зненавиділа всіх цих людців, що нерішуче й боязко отарою баранів збилися на березі, коли люди на, життя якої — найдорожче, безпотрібно наставилася на небезпеку. Не забула О'Нейлевої мрійливості. Підозривала, що якимось дивним видом заслонос перед ним грозу його положення. А може він рішився або перетривати з мостом, або згинути разом з ним? Хотіла змусити його зійти з небезпечного місця. Коли треба буде, вона силоміць потягне його на беріг.

Спотикнулася і майже чудом уникнула нещастя. Бігла далше, з підсвідомою точністю відміряючи ногами відстань переступів, по яких стрибала й між якими роззявилось видовище, що морозило кров.

Інженери й робітники слідували за нею в безмовному подиві.

Нарешті помітив її чи пак відчув за собою О'Нейл і побіг їй назустріч.

— Елізо! — скрикнув докірливо. — Як ви могли?!

— Негайно залишіть це місце! Прошу... — ледь добула з себе здавлений голос. Адже... — адже бачите, що коїться на ріці.

Він заперечив головою й хотів щось відповісти, але вона наполягала:

— Мусите вийти звідси! Негайно! Молю вас!

В її очах був жах, а в тілі — лихоманка. Поглядаючи на неї здивовано й не знав, що діяти. Взявши за руку, промовив тепло:

— Покищо небезпеки немає. Нічого злого з мною не може статися.

— Хто знає! Міст ще не випробуваний, а лід сильний, і тама може не розступитися.

— Розпливється, Елізо! Довго не потриває.

— Вода прибуває!

— Так, але це нічого. У крайньому разі — затопить береги.

— Але ж я прошу. Благаю! Не відмовляйте мені! Я так боюся... Так боюся...

Дивився на неї постійно і так само здивовано. Щось озвалось в його душі, щось силувало, просило признатися. Але бракувало слів. Тільки очі просіяли дивним промінням, а уста зацвіли усмішкою.

— Верніться ж з мною на беріг! — просила Еліза.

— Проведу вас, а потім знов прийду сюди.

— То я лишуся з вами тут, — заявила рішуче.

— Елізо!

Це ймення прозвучало в його устах якось так дивно, що їй стало моторошно. Тоді з берега пролунав наглий крик — і побачили, що льодова тама стала помітно розпливатися. Протокою бужнув справжній потоп, ревом наповнивши цілу долину. Рівень води під мостом спадав на очак, а накопичені гострі брили стали осідати й, розбиваючись на льодоломах, відпливали вниз рікою.

— Бачите, панно Елізо, вже кінець! — сказав О'Нейл. — Ріка зчищається, небезпека минула.

А міст ані здригнув. Криги навіть не подряпали стовпів.

Помітила, що дивиться на неї зором, від якого серце б'ється дужче й мішаються думки. Відрухово поступилася назад, хапаючись за зимну поперечку. Здавалося їй, що міст, ріка й усе довкілля раптом закружляло й сповилося туманом.

— Елізо!

Вона не відповіла.

— Дитино дорога! — промовив О'Нейл, а його голос виразно дрижав. — Чому ви прийшли сюди до мене? Чому ви рішилися на цей несамовитий крок? Я помітив у ваших очах щось таке, в що не можу повірити... Не можу! Це осмілює мене... Бо коли не вискажу тепер, — не вискажу ніколи. Чи це правда, кохана? Чим я міг собі заслужити вашої ласки, не знаю... Але... але чому ви прилинули сюди до мене?

Слова його були важкі й мов обімлілі. Увесь тремтів, зворушений могутнім, досі невідомим почуванням.

Намагалася щось відповісти, але уста не слухались її. Приплющила очі й О'Нейл помітив, що її личко стало біліше за сніг. Очі розплющилися широко й уста вимовили слова :

— Бо... кохаю вас... Дуже...

З грудей О'Нейла зірвалося вриване зітхання. Пригорнув її до себе. Була повільна. Тулив мовчки, а свідомість збирала думки й слова, щоб виразити радість — таку неймовірну.

— Ви не помітили цього ніколи? — спитала тихо.

Заперечив головою й з трудом промовив:

— Ні. І тепер боюся, що це сон; що зникнеш і я буду знов сам. Чи дійсно зістанешся зо мною? Не можу повірити.

Сп'янілі щастям в обіймах не чули й не бачили нічого.

— Я думала, що ти кохаєш Наталію, — шепнула з милим докором.

— О, ні! Ніколи! Тільки тебе!

— Завжди?!

— Завжди!

І знов у міцних обіймах зішлись спрагнені уста.

* * *

Уже звуки гонга скликали людей на снідання, коли обоє вийшли з залізної пащі мосту. Ріка даль-

ше несла маси льоду, але тама зникла й криги відпливали вільно.

Тільки Блен потиснув руку О'Нейлеві. Всі інші були збентежені й не посміли підходити.

— Гарна робота, — голосно сказав Блен. — Сердечно поздоровляю вас.

Повагом і несміливо підступали й інші “хлопці”. Поздоровляли. Були зніяковілі. Бачили в очах шефа інше щастя й знали, що їхні побажання з приводу мосту видаються йому тепер зблідлі й беззмістовні.

І Дан не рішався говорити. Мав що сказати сестрі, але слова позастрягали в горлі. А Наталія стримувалася з очевидним зусиллям.

Аж Том Слетер перервав дивну мовчанку й ніяковість звичайною обурливістю:

— Ну, тепер, коли вже всі закохані молодята щасливо дісталися на беріг, може б так для нас — старих людей, що збудували цього моста, знайшли трохи часу попоїсти, га?

О'Нейл усміхнувся, вимовно глянувши на Елізу.

— Побоююся, моя кохана, що вони вже знають нашу тасмницю, — сказав так, щоб усі чули.

— Тасмницю? — перебив старий Том, а його очі прижмурилися в два кругленькі гудзички. — Тисячка людей бачила твої “заручини”, Мурею!

Засоромлена Еліза сховала голову на грудях Дана.

— Сестричко! Моя люба мала сестричко! — голубив її Дан. — Чи це не чудо?

Тоді й інші “хлопці” осмілилися скласти побажання молодій парі.

А “щасливий” Том кругом повів очима, повними чорної меланхолії.

— Мої дорогі, — почав понуро. — Мушу вас попередити, що подружжя — це зовсім не те, за що його мають. Це гра! Дуже ризикозна гра на льотерії.

— Не правда! — перебила Наталія. — Подружжя — щось краще, ніж здається, і ви, пане Слетер, найліпше це знаєте.

— Ну, бо мені пощастило, — признався Том. — Кажу вам: мені вдалося! Я взяв найкращу в світі жінку. Але... — тут докірливо зиркнув на О'Нейла, — я засватав її куди скромніше. Ніхто цього не бачив. — А звертаючись до тих, що ще поздоровляли Елізу та О'Нейла, сказав: — Ходіть, ходіть! Лишіть їх самих. Я вже старий і нездужаю на нестравність, але колись я так само був молодий і такий чутливий, як Мурей. Хто ж краще від мене зрозуміє, що вони хотіли б спекатися нас. Після снідання зателеграфую до своєї старої, щоб приїхала сюди з дітьми й заопікувалася бідним нездужаливим чоловіком. Ах, я справді надто романтичний. Починаю відчувати красу поезії.

* * *

— Це був мій найчудовіший ранок! — говорив О'Нейл у ніжному захваті, коли обоє йшли з людьми додому. — А найбільше чудо — це твоє кохання, моя мила!

— Цим закінчиться моя повість... Наша повість... — відповіла щаслива Еліза.

Пригорнув її ще раз.

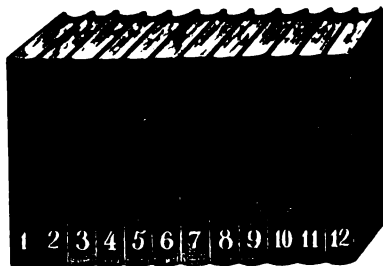
— Так! Це наша повість, наш міст, — все це наше спільне, моя Елізо!

Сховала рум'яне личко на його грудях, ніжно двома пальчиками прихилила його вухо до своїх уст і шепнула:

— Мурею, дорогий — коханий! Називай мене Біолеттою.

К і н е ц ь

**Так виглядає бібліотека
КЛУБУ ПРИЯТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ
з 12-ти книжок**



Передплата на 12 книжок (1680 сторін друку) вносить в Канаді й ЗДА всього \$ 9.50. В Англії й Австралії 4 фунти. В інших країнах \$10.00. Поодинокو значно дорожче, бо 12 книжок буде коштувати коло 16 доларів.

ДОСІ ПОЯВИЛИСЯ:

- 1—2) О. Гай-Головко: “ПОЄДИНОК З ДИЯВОЛОМ” — два томи. Ціна за 2 томи \$ 2.25.
- 3—4) В. Чапленко: “ЛЮДИ В ТЕНЕТАХ” — сатирична повість у двох томах. Ціна за 2 томи \$2.00.
- 5) Іван Смолій: “КОРДОНИ ПАДУТЬ” — повість, один том. Ціна \$ 1.50.
- 6) Юрій Тис: “ШЛЯХАМИ ВІКІВ” — історичні оповідання, один том. Ціна \$ 1.25.
- 7) Л. Мосендз: “ЛЮДИНА ПОКІРНА” — оповідання, один том. Ціна \$ 1.25.
- 8—9) Рекс Біч: “ЗАЛІЗНИЙ ШЛЯХ” — 2 томи, повість з піонерського життя на Алясці. Ціна за 2 томи \$2.50.

У місяці лютім і березні вийдуть 10, 11 і 12-та книжка.

Передплачуйте видання КПУК та наклонуйте до цього своїх приятелів і знайомих.

Адреса Клубу:

**UKRAINIAN BOOK CLUB, LTD.
834½ Main Street.
Winnipeg, Canada.**

